

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Diplomová práce

**Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí
při zanedbání povinné výživy**

Bc. Simona Vojtíšková

© 2014 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra práva
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Vojtíšková Simona

Veřejná správa a regionální rozvoj Sezimovo Ústí - Tábor

Název práce

Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí při zanedbání povinné výživy dětí (Volné téma)

Anglický název

The Role of Authorities in Social Legal Protection during Obligatory Nutrition Nonfeasance

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zpracovat komplexní právní úpravu související s institutem výživného k nezletilému dítěti a právní úprava řízení o něm ve vazbě na úlohu rodiny a orgánu sociálně právní ochrany dětí z pohledu star a nové právní úpravy.

Metodika

- shromáždění podkladů pro zpracování zadané práce
- analýza prostudovaných podkladů teoretické části práce
- získání podkladů pro praktickou část práce
- vyhodnocení získaných dat pro zpracování praktické části práce
- sumarizace výsledků a jejich vyhodnocení

Harmonogram zpracování

Sběr dat, vytvoření zadání práce do 30.6.2013

Vypracování teoretické části práce do 31.1.2014

Vypracování praktické části práce do 28.2.2014

Odevzdání práce dle závazných pokynů PEF ČZU

Rozsah textové části

60 - 80 stran

Klíčová slova

Dítě, povinnost, právo, rodič, rodina, výživné, vyživovaná osoba, ochrana, ústava, zákon.

Doporučené zdroje informací

BAVERSTOCKOVÁ, Alison., HINESOVÁ, Gill. Nebojte se vychovávat. 1. vyd. Praha : Euromedia Group, 2007. 288 s. ISBN 978-80-249-0933-2.

BURDOVÁ, Eva., NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007. 471 s. ISBN 978-80-86131-72-6.

BUREŠ, Jaroslav., DRÁPAL, Ljubomír. Občanský soudní řád : komentář, I. díl (§ 1-200za). 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. 1579 s. ISBN 978-80-7400-107-9.

, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava : Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné : vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vyd. Praha : Leges, 2011. 151 s. ISBN 978-80-87212-84-4.

PEMOVÁ, Terezie., PTÁČEK, Radek. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. 187 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

Další literatura po dohodě s vedoucí práce

Vedoucí práce

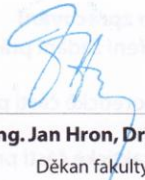
Borská Jana, JUDr.

Termín odevzdání

březen 2014

JUDr. Jana Borská
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c.
Děkan fakulty

V Praze dne 8.11.2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí při zanedbání povinné výživy“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborní literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. března 2014.

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala JUDr. Janě Borské, jako vedoucí diplomové práce, za poskytnutí cenných rad a odbornou pomoc při zpracování tématu.

ÚLOHA ORGÁNU SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ PŘI ZANEDBÁNÍ POVINNÉ VÝŽIVY

Souhrn

Tématem diplomové práce je problematika vyživovací povinnosti z pohledu sociálně-právní ochrany dětí. V obsáhlé teoretické části jsou především vymezeny obecní a právní aspekty vyživovací povinnosti a role orgánu sociálně právní ochrany dětí a soudu na tomto úseku správy. Praktická část vyhodnocuje výstupy dat získané na základě provedeného rozhovoru s orgány, které na problematice vyživovací povinnosti nějakým způsobem participují a dále výstupy získané mezi veřejností dotazníkovým šetřením. Práce vychází z aktuální právní úpravy – zejména z nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.

Klíčová slova

Nezletilé dítě, občanský zákoník, oprávněná osoba, orgán sociálně-právní ochrany dětí, povinná osoba, rodina, vyživovací povinnost, zákon o rodině.

FUNCTION OF THE SOCIALLY LEGAL CHILD PROTECTION AUTHORITIES DURING THE NEGLIGENCE OF OBLIGATORY ALIMENTATION

Summary – The topic of the final work is the issue of the obligatory alimentation from the point of view of the socially legal child protection. The extensive theoretical part mainly deals with general and legal aspects of the obligatory alimentation and the role of the authorities and courts dealing with child protection. The practical part evaluates the data gained during the interviews with the authorities which somehow participate in the issue of child protection and also with the help of questionnaires filled in by the people. The work comes out from the current legal amendments – especially the Civil Code n° 89/2012 Sb.

Keywords – minor, Civil Code, authorized person, child protection authority, mandatory, family, alimentation, family law

OBSAH

1.	ÚVOD.....	10
2.	CÍL A METODIKA.....	13
2.1.1	CÍL TEORETICKÁ ČÁST.....	13
2.1.2	CÍL PRAKTICKÁ ČÁST.....	13
2.2	METODIKA.....	14
2.2.1	Teoretická část.....	14
2.2.1.2	Sběr dat.....	14
2.2.1.3	Třídění dat.....	15
2.2.1.4	Analýza.....	15
2.2.2	Praktická část.....	15
2.2.2.1	Interview.....	16
2.2.2.2	Dotazník.....	16
3.	RODINA A JEJÍ HODNOTY.....	17
3.1	HISTORICKÝ EXKURS DO DRUHÉ POLOVINY 20. STOLETÍ.....	17
3.2	CHARAKTERISTIKA RODINY.....	20
3.3	RODINA JAKO PROSTOR PRO UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE S POUKÁZÁNÍM NA VYBRANÉ NEŽÁDOUCÍ VLIVY.....	22
4.	SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A JEJÍ POSLÁNÍ.....	25
4.1	OHLÉDNUTÍ DO MINULOSTI SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	25
4.2	ÚSTAVNÍ A MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA OCHRANY DĚTÍ.....	27
4.3	SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	28
4.3.1	Teoretická východiska a právní rámec.....	28
4.3.2	Principy sociálně-právní ochrany dětí.....	30

5.	ORGANIZAČNÍ ZABEZPEČENÍ VÝKONU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	32
5.1	VÝCHOZÍ POZNÁMKY.....	32
5.2	INSTITUTE PODLE § 4 ODS. 1 ZÁKONA Č. 359/1999 SB.....	32
5.2.1	Ministerstvo práce a sociálních věcí.....	32
5.2.2	Krajské úřady.....	33
5.2.3	Obecní úřady obcí s rozšířenou působností.....	33
5.2.4	Obecní úřady.....	34
5.2.5	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.....	35
5.3	INSTITUTE A OSOBY PODLE § 4 ODS. 2 PÍSM. C) A D) ZÁKONA Č. 359/1999 SB.....	36
5.3.1	Komise pro sociálně-právní ochranu dětí.....	36
5.3.2	Pověřené právnické a fyzické osoby.....	37
5.4	PRÁVA A POVINNOSTI SUBJEKTŮ NA ÚSEKU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	38
5.5	PRACOVNÍK SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	39
5.6	SHRNUTÍ.....	40
6.	PROBLEMATIKA VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČŮ VE VZTAHU K DĚTEM.....	41
6.1	HISTORICKÝ EXKURS O OBECNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI.....	41
6.2	OBECNÁ CHARAKTERISTIKA VÝŽIVNÉHO.....	45
6.3	VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM.....	45
6.3.1	Ustanovení nového občanského zákoníku.....	45
6.3.2	Vyživovací povinnosti rodičů k dětem.....	45
6.3.3	Navržený a zamítnutý zákon o náhradním výživném.....	49
7.	ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM PRO NEZLETILÉ DÍTĚ (PRÁVNÍ ÚPRAVA DO 31. 12. 2013).....	51
7.1	OBECNÉ POZNÁMKY.....	51
7.2	ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ A PŘÍSLUŠNOST SOUDU.....	53
7.3	ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ.....	54

7.3.1	Tradiční účastníci řízení a ti, o jejichž právech a povinnostech má být jednáno....	54
7.3.2	Orgán sociálně-právní ochrany dětí v roli kolizního opatrovníka.....	54
7.4	MOŽNÉ ZPŮSOBY ROZHODNUTÍ O VÝŽIVNÉM.....	58
7.5	ODVOLÁNÍ.....	60
7.6	VÝKON ROZHODNUTÍ (EXEKUCE) O VÝŽIVNÉM.....	61
8.	ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM PRO NEZLETILÉ DÍTĚ (PRÁVNÍ ÚPRAVA OD 1. 1. 2014).....	63
9.	TRESTNĚPRÁVNÍ SANKCE A OPATŘENÍ.....	65
8.1	TRESTNÝ ČIN ZANEDBÁNÍ POVINNÉ VÝŽIVY.....	65
9.2	ÚČINNÁ LÍTOST.....	67
9.3	SHRNUJÍCÍ POZNÁMKY.....	68
10.	PRAKTICKÁ ČÁST.....	69
10.1	ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	69
10.2	PRVNÍ STUDIE – ROZHOVOR.....	69
10.2.1	Obecné poznámky k výzkumu.....	69
10.2.2	Pracovník instituce (odborná osoba).....	70
10.2.3	Oprávněná osoba.....	73
10.2.4	Doplňující poznámky.....	74
10.3	DRUHÁ STUDIE – DOTAZNÍK.....	75
10.3.1	Obecné poznámky k výzkumu.....	75
10.3.2	Otázka č. 1 – důvody neplacení výživného.....	75
10.3.3	Otázka č. 2 – výhody a nevýhody mechanického stanovení výživného.....	77
10.3.4	Otázka č. 3 – ustanovení o platbě výživného v předmanželské smlouvě.....	77
10.2.1	Obecné poznámky k výzkumu.....	78
10.4.2	Jak rozhodovaly soudy v prvním rozhodnutí o výživném.....	79
10.4.3	Další rozhodnutí o výživném.....	79
10.4.4	Celkový počet rozhodnutí o výživném.....	80
10.4.5	Tabulky soudů pro určování výše výživného.....	80

11.	ZÁVĚR.....	82
12.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	85
13.	SEZNAM PŘÍLOH.....	89

SEZNAM GRAFŮ

Procentní skladba důvodů neplacení výživného.....	76
Procentní skladba možnosti uvádění vyž. povinnosti vůči dítěti do předmanžel. smlouvy.....	78

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Jak rozhodovaly soudy v prvním rozhodnutí o výživném.....	79
Tabulka č. 2 Další rozhodnutí o výživném.....	80
Tabulka č. 3 Celkový počet rozhodnutí o výživném.....	80
Tabulka č. 4 Soudcovské tabulky výživného.....	81

1. ÚVOD

Problematika vyživovací spadá do oblasti rodinného práva. Tato oblast práva vykazuje určitá specifika oproti jiným právním odvětvím, která spočívají zejména mj. v tom, že se přímo a bezprostředně dotýká života každého jednotlivce a je o to více každým občanem vnímána. Je všeobecně znatelné, že rozvodovost v České republice je velmi vysoká a má i nadále vzestupnou tendenci, tudíž s úpravou vyživovací povinnosti k nezletilým dětem se setkává značné množství občanů. Je třeba dodat, že povinnost vyživovat svoje nezletilé děti, a to i v době po rozvodu manželství, zůstává pro mnoho rodičů velkou neznámou.

Do povědomosti lidí by se mělo více dostat to, že dítě potřebuje od rodiče zajistit po rozpadu rodiny možná více, než za trvání rodiny. Na rodiči, kterému zůstává péče o nezletilé dítě, nestojí jen vyživovací povinnost v peněžité podobě, ale také povinnost výchovy, péče, zajištění potřeb, rozvoje a mnoha dalších aspektů důležitých pro správný rozvoj osobnosti.

Rodič, který zajišťuje péči a s tím i další potřeby dítěte, tedy nejen vyživovací, vynakládá daleko větší časové úsilí na splnění povinnosti správného vývoje a rozvoje nezletilého dítěte. Toto úsilí vyžaduje mnoho času a energie a pro takto vytíženého rodiče se stává zásadní veličinou čas. Je pro něj náročnější si vydělat více peněz už jen proto, že nemůže trávit v zaměstnání více času. Volba jeho zaměstnání závisí na potřebách dítěte. Musí si vybírat zaměstnání podle pracovní doby, podle rizikovosti zaměstnání navzdory tomu, co by sám chtěl za zaměstnání vykonávat. Ačkoliv může mít kvalifikaci na jiné zaměstnání, toto zaměstnání nemůže vykonávat a musí přizpůsobovat svůj čas trávený v zaměstnání potřebám dítěte. To je pro takového rodiče velmi svazující, protože například u vícesměnných provozů či u přesčasů může získat více peněz, které při odchodu druhého partnera velmi chybí. Finance schází nejen rodičům, kteří zůstali na výchovu a péči sami, ale také dítěti. Je naprosto logické, že pokud druhý rodič přinesl do domácího rozpočtu určitou sumu, rodina si vytvořila určitý standard. Tento standard se v drtivé většině po rozpadu rodiny jako takové spíše snižuje, než zvyšuje. Úbytek určitého standardu jak finančního, tak zároveň volnočasového, je u rodiče, na kterém zůstala péče, dítětem

skutečně pocítěn. Bohužel se toto stává i přesto, že se většina rodičů dělá vše pro to, aby tomu tak nebylo. Asi není úplně pravda, že rodič, který zůstane s nezletilým dítětem či dětmi sám, potřebuje litovat od okolí nebo od společnosti v které žije. O lítost mu až tak nejde, to není taková potřeba jako zajištění výrazného propadu příjmů a větší časová náročnost, když je na vše, tím je myšlená i péče a rozvoj dítěte, více sám než za trvání partnerství, manželství či vztahu. To co skutečně potřebuje je, aby společnost víceméně stát zajistil takové právní a morální zajištění ve zmíněné situaci, jaké si tato nepříjemná situace zaslouží.

Děti jsou nejdůležitější součástí našeho života, je to další generace. A pouze na nás záleží v jakém prostředí a v jakém zajištění tyto děti budou vyrůstat. Každý člověk ve společnosti potřebuje nové generace, které přijdou po něm, po nás všech. Musíme uvažovat nad tím, že tyto nové generace budou jednou ku prospěchu nám všem. Nejenom jako naši přímí potomci, ale taktéž v tom, že všichni budou dále budovat a rozvíjet společnost a místo kde žijeme, budou také vytvářet novou budoucnost, která se bude týkat i nás všech. Každý rodič se většinou snaží, aby jeho dítě bylo lepší, než je on sám, aby toho v životě dosáhl více, než on sám, aby se v životě uplatnil více, než se uplatnil on sám. Rodiče mají podvědomě při své výchově nastaveno, že jejich potomek bude dokonalý a v životě všeho čeho chce a bude chtít on i jeho rodič, nejlépe snadno, dosáhne.

Plnění výživné rodičů k nezletilým dětem je nejvýznamnější a nejdůležitější druh vyživovací povinnosti. To by si měli všichni lidé uvědomit, tím by se rodiče při rozpadu manželství, partnerství, vztahu měli nejvíce řídit, vzít na zřetel, že vyživovací povinnost vůči nezletilým dětem je skutečně nejvýznamnější vyživovací povinnost a to nejen u nás v České Republice a Evropské Unii, ale i ve většině zemí. Křivd, kterých se dopustili mezi sebou, by neměli při této problematice vůbec brát na zřetel a měli by především vyživovací povinnost směřovat skutečně vůči zajištění péče a správného rozvoje svých dětí. Je smutnou skutečností, že si mnohdy přes vyživovací povinnost vůči dětem vyřizují své vztahy. Rozpad rodiny je tak psychicky náročný, proto mnohdy lidé dělají v této náročné situaci věci, které by za normálních okolností v žádném případě neudělali. To je vůbec ze svého jednání neospravedlňuje, spíše naopak. Každý rodič by si měl uvědomit, že pokud se mstí na vlastních dětech, je to jako by se mstil sám sobě. Každý muž či žena by si měl ze všech sil svou vyživovací povinnost slnit řádně a v co nejvyšší možné výši, protože dítě,

vůči kterému tuto povinnost má, je naprosto bezbranné. A to, že tady na světě je, není zásluha jeho, ale jeho rodičů.

Vyživovací povinnost a její společenská, morální a ekonomická funkce je v porovnání s ostatními typy vyživovací povinnosti závažnější, jelikož prostřednictvím plnění této vyživovací povinnosti se zajišťuje morální a zdravý vývoj následující generace. Ne vždy se rodiče v otázkách plnění výživného dokážou shodnout. V důsledku toho by rodiče neměli spoléhat na pomoc orgánů činných v trestním řízení a orgánů poradních, mezi něž patří orgán sociálně-právní ochrany dětí, nýbrž rodiče by se měli snažit o dosažení smíru a následné dohodě bez pomoci výše zmíněných institucí.

Jen v případě situací, které rodiče nedokážou vyřešit mezi sebou, by měli mít jistotu v tom, že existují orgány, které jim pomohou. I když česká legislativa hovoří jasně a srozumitelně, čímž by měla umocňovat jistotu rodičů v tuto pomoc, praxe a zkušenosti bohužel tento pocit spíše snižují a bagatelizují. Rodiče často naprosto nepochopitelně náš právní řád obcházejí a snaží se vyhledávat různé klíčky a figle jak snížit výživné. Je smutné, že praxe ukazuje to, že rodiče dokážou vynaložit takové úsilí a tolika energie v otázce vyživovací povinnosti, že tolik úsilí a energie nevyvalí za celý rozvod, či rozpad rodiny. I když naše zákony znají logické a účinné postupy při řešení problematiky stanovování a vymáhání výživného, objevují se situace, které stavějí mnohdy nemalé překážky organizacím, které na dotčeném úseku působí. Mohou jimi být zejména obtížně zjistitelné příjmy osoby povinné k vyživovací povinnosti, převádění majetku povinné osoby na ostatní členy rodiny aj. To je bohužel fenomén dnešní doby, lidem nevadí, že se nechovají zrovna morálně a čestně, v dnešním světě jde většinou jen o sebe samého. Takto se nám společnost utvořila, s takovými morálními zásadami zde žijeme. Je pouze na nás jak budeme společnost dál rozvíjet, zda nám takové chování přijde normální a pokud se nás to přímo nebude týkat, bude nám to snad i jedno. Myslím, že by se celá společnost měla nad sebou zamyslet, vždyť jsou to přece jenom děti. Jsou nevinné a na svět přišly jen díky nám. Jsme svědky toho, že společnost v této otázce nejde zrovna dobrým směrem. Snad bychom uměli vytvořit mravní zásady vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem v této společnosti lépe.

2. CÍL A METODIKA

2.1.1 CÍL TEORETICKÁ ČÁST

Hlavním cílem diplomová práce v teoretické části bude komplexní zpracování problematiky vyživovací povinnosti a participace orgánu sociálně právní ochrany dětí na tomto úseku rodinného práva s poukázáním na vzájemné vztahy a zásady při plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem. V teoretické části bude popsání základních funkcí rodiny, rodinného práva a právní úpravy vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem. Specifickým cílem diplomové práce bude posouzení skutku, jak závažné jsou důvody osob, které mají vyživovací povinnost k neplnění této povinnosti. Operativním cílem, který spočívá v porovnání právní úpravy vyživovací povinnosti, dle nové právní úpravy a úvodní právní úpravy zákona o rodině. V průběhu práce došlo ke změně právní úpravy a práce reaguje na tuto změnu. K práci byl užit nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., který nabyl účinnosti od 1. ledna 2014. S přijetím nového občanského zákoníku pozbyl platnosti zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, a dotčená ustanovení tohoto zákona jsou obsahem právě nového občanskoprávního kodexu.

2.1.2 CÍL PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem praktické části diplomové práce bude vyhodnocení kvantitativního a kvalitativního výzkumu, který se týká vyživovací povinnosti rodičů vůči nezletilým dětem. V praktické části budou zjišťovány důvody neplacení výživného a dopad jaký tento čin zanedbání povinné výživy vůči nezletilým dětem má, z pohledů různých subjektů. Dílčím cílem praktické části bude zjistit, za jak závažnou tuto problematiku osoby, jenž se s neplněním vyživovací povinnosti již setkali, tak pracovníci dotčených institucí a společnost vnímají a interpretují. Dalším dílčím cílem praktické části bude zodpovězení hypotetické otázky, zda soudy vyměřují výživné více mužům, či ženám a dále zda obecně stoupá v České Republice vyživovací povinnost.

2.2 METODIKA

2.2.1. Teoretická část

Ke zpracování tématu bude využita deskriptivní metoda zejména při popisu recentní právní úpravy vyživovací povinnosti. Ke zpracování teoretické části diplomové práce bude zapotřebí získat tištěné zdroje, čímž budou knihy, legislativní dokumenty, časopisy a elektronické zdroje. Při zpracování jsem použila dvojí právní úpravu. Práce byla psána s aktuální právní úpravou, odbornou literaturou a relevantní judikaturou, která byla platná v daném roce 2013 se zapracováním nové právní úpravy platné od 1.1.2014. V práci bude tato změna zohledněna a nová legislativa porovnána s původní. Došlo k roztřídění zdrojů podle právní síly a dále podle jednotlivých klíčových znaků viz obsah.

2.2.1.1 Sběr dat

K vyhotovení diplomové práce bylo zapotřebí sběru mnoha odborných zdrojů. V teoretické části práce se z větší části používá odborná literatura a legislativní zdroje, které musejí být použité aktuálně s novým vývojem zákoníků. Pro vyhotovení teoretické části musela být metoda sběru dat použita z mnoha důvodů. Data nám budou sloužit k pochopení legislativy v České republice, dále k pochopení orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalších úřadů dotčených touto problematikou. Teoretická část je věnována rodině – respektive historickému exkursu a současným hodnotám rodiny včetně těch, které je zapotřebí věnovat dítěti.

2.2.1.2 Třídění dat

Důležitá metoda, která byla v práci použita, je třídění dat. K prvotním datům, která byla využita, patří zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dále zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon 94/1963 Sb., o rodině, nový občanský zákoník č. 89/2012. Jako druhotná data budou této práci sloužit odborné knihy o rodině, vyživovací povinnosti, manželství, rodičovství, práva, dětech. Po té co se použila metoda sběru dat, musí následovat třídění dat. Díky této metodě si můžeme lépe utřídit, jaký okruh bude v práci využit. S použitím této metody se mohu lépe zaměřit na hlavní poslání a zásady orgánu

sociálně-právní ochrany dětí jakož i organizační zabezpečení, které se nedotýká jen státních orgánů, ale i fyzických osob, které byly dotčeným úsekem správy pověřeny.

2.2.1.3 Analýza

Metodu analýzy použiji v teoretické části především pro srovnání právní legislativy staré a nové úpravy. Dále bude využita při charakteristice, úloze a činnosti orgánu sociálně právní ochrany dětí a při charakteristice problematiky vyživovací povinnosti rodičů ve vztahu k dětem. Tuto charakteristiku bylo třeba dovodit z mnoha ustanovení, z práv a povinností dotčených účastníků výživného. Bude využita k ustanovení nového občanského zákoníku, ale také k navrženému a zamítnutému zákonu o náhradním výživném.

2.2.2 Praktická část

Praktická část diplomové práce bude rozdělena do dvou částí. V první části bude použita kvalitativní metoda spočívající k praktickému nahlédnutí na problém vyživovací povinnosti ze zkušeností. Kvalitativní výzkum v této práci se zaměřuje na rozhovor se subjekty, kterých se týká problematika řízení vyživovací povinnosti. Oslovila jsem celkem tři různé pracovníky na sobě nezávislých institucích – pracovníka Probační a mediační služby, policistu České republiky a sociálního pracovníka vazební věznice.

V druhé části bude pro získání výsledků použit jeden z nástrojů kvalitativní metody sociálního výzkumu a to dotazníkového šetření. Dotazník nám bude sloužit ke zjišťování názorů a postojů většího počtu lidí. Výhoda této metody spočívá ve větší záruce anonymity, která je u této citlivé problematiky zásadní. Ve výzkumu bude obsaženo vyhodnocení dotazníku, který se bude skládat ze tří cílených otevřených otázek. Otázky budou kladeny tak, aby vedly respondenty k vlastnímu vyjádření problematiky vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem. Otázky, které budou kladeny, se týkají převážně neplacení vyživovací povinnosti a důvody tohoto neplacení.

2.2.2.1 Interview

Pro získávání informací týkající se problematiky tématu vyživovací povinnosti, bude použita dotazovací technika interview. Tato technika byla vybrána pro lepší pochopení této problematiky přes dotazování zúčastněných osob.

Cílem použití této techniky je prezentace výstupů, které byly získány při rozhovoru se dvěma subjekty, kterých se dotýká problematika výživného respektive řízení o vyživovací povinnosti. Prvním ze subjektů je pracovník instituce, jehož náplň práce bezprostředně souvisí s neplněním vyživovací povinnosti. Druhým ze subjektů je osoba oprávněného. Úkolem výzkumu je zejména zjistit důvody neplnění vyživovací povinnosti osobou povinnou a důsledky neplnění na osobu oprávněnou.

Podkladem pro vyhodnocení výstupu bylo situování rozhovoru k výše uvedeným subjektům, následné zpracování získané argumentace a její výstupní prezentace.

2.2.2.2 Dotazník

Pro dosažení jednoho z dalších cílů této práce, bylo zapotřebí získat objektivní informace a názory od veřejnosti. Vhodnou metodou pro tento výzkum byl zvolen dotazník, který nám bude sloužit ke zjišťování názorů a postojů většího počtu lidí. Výhoda této metody spočívá ve větší záruce anonymity, která je u této citlivé problematiky zásadní. Dotazník byl rozeslán blízkému okruhu lidí v mém okolí, ti dostali dotazníků víc a poprosili své kolegy v zaměstnání, zda by se této anketě také mohli zúčastnit. Z celkem 100 dotazníků se jich vyplněných vrátilo 84. Ve výzkumu bude obsaženo vyhodnocení tohoto dotazníku, který se bude skládat ze tří cílených otevřených otázek. Otázky budou kladeny tak, aby vedly respondenty k vlastnímu vyjádření problematiky vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem. Menší počet otázek byl cílený záměr, jelikož vystihují hlavní otázky spojené s problematikou vyživovací povinnosti a s vyšším počtem otázek by výrazně klesl počet respondentů, jež dotazník vyplnili.

3. RODINA A JEJÍ HODNOTY

3.1 HISTORICKÝ EXKURS DO DRUHÉ POLOVINY 20. STOLETÍ

Ivo Možný uvádí, že „po celé 19. století a přes první polovinu 20. století vládlo přesvědčení, že rodina představuje sociální zařízení, které vytváří soukromý prostor, chrání své členy před nepřehledným veřejným světem, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání a změny ve svém okolí vyrovnává.“¹ S uvedeným tvrzením souhlasím. V tomto období byla hodnota manželství a hodnota rodiny na samém vrcholu státu a občanské společnosti. Manželé si rozuměli ve všech oblastech svého života – sexuální, citové, intelektuální, finanční, v otázkách výchovy a vzdělání dětí, prací v domácnosti apod. „V poválečné Evropě přivádějí stále mladší manželé na svět spoustu dětí a dochází k tzv. „baby boomu“. Stoupá plodnost u žen mladších 24 let a kalendář zakládání rodin se posunuje do mladších ročníků. Lidé se dříve žení a vdávají, dítě si pořizují dříve a v kratších časových intervalech a v nižším věku děti mít přestávají.“²

Do konce 50. let 20. století lze pozorovat vztah mezi vývojem manželství se zaměřením na interpersonální vztahy. V tomto pojetí převládají v rodině následující prvky: „manželská láska, přísná dělba práce mezi mužem a ženou a pozornost věnovaná dítěti, jeho zdraví a jeho výchově.“³ Jakousi zažitou tradicí je skutečnost, že ve slabších sociálních vrstvách přetrvává požadavek, že muž pracuje mimo domov a žena zůstává v domácnosti a dbá na výchovu dětí. „Na začátku 60. let začíná být model ženy v domácnosti podrobován kritice, zvláště ženským sociálním hnutím – feminismem. Zákonem byl umožněn rozvod vzájemnou dohodou, čímž výrazně klesla stabilita manželského svazku a rozvíjí se soužití mimo manželství. Pro většinu jedinců bývá manželství řešením pouze tehdy, když chtějí mít dítě. Dochází ke značnému rozštěpení mezi rodinným životem a manželstvím.“⁴

¹ MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999., s. 13

² SULLEROTOVÁ, Evelyne (překlad: Beguivinová, Helena). Krize rodiny. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998., s. 35

³ SINGLY, de Francois (překlad: Šašková, Ludmila., Štech, Stanislav). Sociologie současné rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 1999., s. 89

⁴ Tamtéž.

Od poloviny 60. let se v socialistické Československé republice začíná vytvářet východoevropský model chování, který vede své občany k životnímu stylu ve snaze zajistit alespoň prostou reprodukci obyvatelstva. Prostá reprodukce znamená, že „*se v populaci narodí právě tolik dětí, kolik je třeba, aby byla rodičovská generace početně nahrazena. V průměru by měla každá žena během svého reprodukčního období porodit jednu dceru, která se dožije věku své matky v době porodu. Prostá reprodukce umožňuje při příznivé věkové struktuře obyvatelstva a příznivých úmrtnostních poměrech mírný růst počtu obyvatel.*“⁵ Je patrné, že touto ideologií se východní socialistický blok snažil o příznivější společenský vývoj rodiny s vizí udržet si práceschopné obyvatelstvo.

Od počátku 70. let 20. století začíná socialistická společnost vytvářet mladým lidem podmínky, kteří vesměs usnadňují oběma rodičům založení rodiny a péči o děti, a to i při zaměstnání. Sociální systém neopomíjel výhodné novomanželské půjčky, relativně dlouhotrvající mateřskou dovolenou, vysokou nabídku předškolních zařízení, dotované ceny potravin a dětského zboží.

„V osmdesátých letech vstupovalo do manželství 90 % mladých mužů a 96 % mladých žen, a to převážně v nízkém věku. Osmdesátá léta jsou sice charakteristická vysokou intenzitou sňatečnosti, ale také rostoucím počtem rozpadajících se manželství. Od vrcholu demografické vlny v 1. polovině 70. let počty živě narozených dětí postupně klesaly z důvodu úbytku dětí narozených ve třetím a vyšším pořadí. Od počátku 80. let, kdy úhrnná plodnost⁶ dosahovala úrovně kolem 2.00 dětí, se do roku 1989 snížila na 1.87 dítěte. Průměrný věk rodičů matek byl necelých 25 roků a průměrný věk matek při narození prvního dítěte dlouhé roky zůstával na úrovni 22.4 roků. Poslední dítě žena zpravidla porodila před dosažením třicátého roku svého života.“⁷

Fialová poukazuje dále na tzv. druhý demografický přechod v některých západoevropských zemích, a to již od poloviny 60. let 20. století. „*Jednalo se o řadu významných změn v demografickém chování populace. Docházelo ke snižování procenta mladých lidí, kteří vstupovali do manželství, k nahrazování právního manželství nesezdaným soužitím a k růstu rozvodovosti starších i nově uzavíraných manželství.*

⁵ FIALOVÁ, Ludmila a kol. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000., s. 10

⁶ Součet měr plodnosti podle věku vyjadřující intenzitu plodnosti dané populace v daném časovém období.

⁷ FIALOVÁ, Ludmila a kol. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000., s. 12

*Zvyšoval se průměrný věk svobodných snoubenců při sňatku, průměrný věk matek dosáhl až na 30 let a podíl dětí narozených mimo manželství postupně vzrostl až na 35-40 %. V západní Evropě začala s poklesem intenzity sňatečnosti klesat taktéž porodnost, a to vlivem dvou faktorů: rostl podíl žen jež se nezúčastňovaly reprodukce a klesala manželská plodnost. Docházelo k růstu individualismu a k důslednějšímu prosazování emancipace žen včetně jejich ekonomické nezávislosti. Mladí lidé častěji studovali na středních a vysokých školách, ale zvyšovala se jejich nezaměstnanost, která nutila k opatrnějšímu rozhodování o sňatku a narození dítěte.*⁸

Lze konstatovat, že i u nás po událostech v roce 1989 dochází k období druhého demografického přechodu. Změny do produkčního chování jednotlivců přidávají na tempu od roku 1993. S pádem komunismu a rozdělení obou federací dochází k zásadním změnám životních podmínek drtivé části obyvatelstva. Tolik očekávaná svoboda umožňuje rozvoj podnikatelské činnosti, vzdělávání, cestování aj. Tyto změny v západoevropských zemích probíhaly již dříve, u nás se uskutečnily v řádu několika málo roků. „*Výrazné změny se začínají projevovat zejména v oblasti uzavírání sňatků a rození dětí. Mladí lidé získali možnost studovat v rozvinuté síti středních a vysokých škol a otevření hranic umožnilo cestovat nebo pracovat v zahraničí. Tím vším vznikalo silné konkurenční prostředí pro vstup do manželství a založení rodiny narozením dětí. Získat byt bylo vzhledem k jeho vysoké pořizovací ceně téměř nemožné a mladí lidé také byli postihováni postupně rostoucí nezaměstnaností.*“⁹

V polovině 90. let 20. století dochází k prudkému poklesu intenzity sňatečnosti. „*V roce 1997 vstupovalo do manželství oproti roku 1989 73 % svobodných mužů a 79 % svobodných žen. V počtu sňatků se téměř vůbec neprojevil nástup početně silných generací dětí narozených v období vzestupu porodnosti v sedmdesátých letech, takže postupně vzrůstá počet mladých svobodných mužů a žen. Rozvodovost stále rostla, ale intenzita sňatečnosti rozvedených osob klesala. Hlavní příčinou poklesu porodnosti v 90. letech byly změny sňatkového chování, jelikož se u nás rodilo stále ještě přes 80 % dětí v uzavřeném manželství. Z tohoto důvodu je pro vývoj porodnosti důležitý počet a podíl žen v reprodukčním věku žijících v manželství, především ve věku do 30 let. Jestliže tento počet*

⁸ FIALOVÁ, Ludmila a kol. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000., s. 12

⁹ Tamtéž, s. 14

*klesá, zvyšuje se podíl žen, které se v dané době neúčastní reprodukce. V celé poválečné historii České republiky probíhal pokles porodnosti úbytkem počtu třetích a dalších dětí, ale v posledních letech byl převyšén úbytkem dětí prvních dvou pořadí.*¹⁰

*„Průvodním jevem poklesu míry porodnosti se stal vzestup počtu a podílu dětí, které se rodily mimo manželský svazek. V 90. letech se mimo manželství rodilo každé páté dítě, což bylo způsobeno posunem věku při prvním sňatku a častější existencí nesezdaných soužití. Dalším charakteristickým aspektem populačního vývoje v devadesátých letech je postupné snižování počtu interrupcí díky rozšiřování spolehlivé hormonální antikoncepce. Pokles počtu narozených dětí v manželství mezi obdobím roku 1991 až 1997 byl způsoben odkládáním sňatků do vyššího věku a poklesem plodnosti vdaných žen. V tomto období se do věku nejvyšší plodnosti přesunuly ročníky mužů a žen narozených v období demografické vlny s vrcholem v roce 1974.*¹¹

3.2 CHARAKTERISTIKA RODINY

Hned na úvod je třeba konstatovat, že pojem rodina není jednoznačně definovatelný. Používané definice se zpravidla opírají o příbuzenství, které vzniká sňatkem nebo narozením vlastních dětí.

Právní úprava rodinného práva definici rodiny postrádá. Nový občanský zákoník¹² č. 89/2012 Sb. ve svém ustanovení § 655 a již neplatný zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v ustanovení § 1 odst. 2 pouze uvádějí, že „*hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“

Rodina jistě patří k základním stavebním kamenům celé společnosti. V současnosti v zemích, které patří do civilizace, existuje množství forem rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi. „*Z historie lidstva není známa jediná společnost, která by nepovažovala rodinu a příbuzenské vztahy za důležité, minimálně z hlediska členů, kteří žijí jako skupina*

¹⁰ FIALOVÁ, Ludmila a kol. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000., s. 14 a 16

¹¹ Tamtéž, s. 16 a 17

¹² Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. upravuje rodinné právo ve své druhé části počínaje § 655.

pospolu.“¹³ Právě dotčené příbuzenské vztahy hrají v definičním pojetí rodiny prim. „*Příbuzenství je podle antropologů nejvýznamnější sociální institucí. Příbuzenská skupina v mnoha případech přebírá starost o živobytí, manželství, ochranu a sociální identitu jedince.*“¹⁴ Funkční pojetí rodiny vychází z aspektů, které by rodina měla zastupovat. Jsou jimi zejména: reprodukční funkce, sociální funkce, ekonomická funkce, ochranná, socializačně-výchovná, relaxační a v neposlední řadě i emoční funkce. Z hlediska zastoupení konkrétních osob lze rodinu definovat jako „*základní společenskou jednotku tvořenou dvojicí manželů nebo rodičů s dětmi.*“¹⁵

Rád bych poukázala na skutečnost, že zejména v dnešním období civilizace v mnoha ohledech nadřazuje jednotlivce nad rodinu. S přihlédnutím k této skutečnosti pak lze rodinu označit za „*instituci skořápkovou, rizikovou, nestabilní a křehkou.*“¹⁶ Lidé dnes preferují možnost svobodně si volit řadu sociálních příslušností, přičemž asi prominentní povahu mezi nimi má pozice na trhu práce. Práce se pro některé samostatné jedince dokonce stává bezpečným útočištěm ve stejném smyslu, v jakém byla v dobách socialismu univerzálně právě rodina. Případy jedinců žijících sami (singles) jsou stále častější. „*Jakousi přechodnou formu tvoří tzv. LATs (living apart together), tj. osoby, které bychom v češtině mohli nazvat „partnery na půl cesty“ – se svými protějšky nežijí v jedné domácnosti, spojují se s nimi jen někdy a jen pro něco.*“¹⁷

Je tedy patrné, že rodina se během posledních let pomalu transformuje a reaguje na současný životní styl a způsob života. Moderní pojetí života mění tradiční rodinné hodnoty a rodinné zázemí se tak zužuje. Současná společnost je poznamenána proměnou rodiny v důsledku ztráty některých z důležitých funkcí rodiny a dále častým rozpadem manželství. Možný poukazuje na to, že „*pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás opravdu stoupá od počátku spolehlivější statistické evidence dodnes a tento trend má vcelku exponenciální charakter.*“¹⁸ Možný pokračuje tvrzením, že „*nastupující generace nemají*

¹³ GOODY, Jack (překlad: Diestlerová, Petra). Proměny rodiny v evropské historii : historicko-antropologická esej. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006., s. 12

¹⁴ ERIKSEN, Thomas Hylland (překlad: Loupová, Hana). Sociální a kulturní antropologie : příbuzenství, národnosti příslušnost, rituál. 1. vyd. Praha : Portál, 2008., s. 121

¹⁵ ČERVENÁ, Vlasta a kol. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 4. vyd. Praha : Academia, 2005., s. 354

¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny : v kontextu plánování péče. Praha : Portál, 2010., s. 12

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. 2. upr. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002., s. 176

*možnost prožívat své dětství ve stejných úplných a velkých rodinách, jako předchozí generace, což může vést k mnoha problémům a novým situacím. Hlavním viníkem jsou v současnosti rozvody. Nelze ovšem konstatovat, že by se změnila rodina jako taková, nebo že by tento stav neúplné rodiny byl pouze fenoménem dnešní doby. V minulosti děti často žily v neúplných rodinách z důvodu úmrtí jednoho z rodičů či nutnosti pracovat mimo domov. Neúplné rodiny tedy existovaly, ovšem z jiných důvodů.*¹⁹ Závěrem dodávám, že rodina v dnešní době prochází sice změnovým obdobím, nicméně pořád je stabilizujícím prvkem celé společnosti.

3.3 RODINA JAKO PROSTOR PRO UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE S POUKÁZÁNÍM NA VYBRANÉ NEŽÁDOUCÍ VLIVY

Rodina má pro dítě a pro sebe samotnou vytvářet zdravé vyvážené emoční klima. Je to právě domov, kde je dítěti poskytována péče, kde se cítí v bezpečí a kde je mu dodávána základní jistotou. Je třeba doplnit, že pokud dítěti tyto jistoty v rodině absentují, jeho výkonnost velmi klesá. Neplní-li rodina své funkce tak, jak má, dítě se ocitá ve světě, kterému nerozumí, ve kterém mu dospělí nepomohou se zorientovat. Rodina dítě formuje po celou dobu dětství a následného dospívání, zejména pak v etapě utváření osobnosti. Velmi záleží na tom, do jaké míry rodina dokáže plnit své funkce. Děti jsou mnohdy podstatně vnímavějšími diváky rodinného života než dospělí, více se s případnými problémy v rodině zabývají, více je vnímají. Svět dospělých je pro ně vzdálený, proto pro rodiče bývá těžké vcítit se do prožívání svých dětí.

Narušená rodina, což je pojem používaný pro rodinu neúplnou, defektní, vytváří horší předpoklady pro utváření osobnosti dětí než-li rodina úplná a nenarušená. Pokud dítě vyrůstá v úplné rodině s vážnými a chronickými konflikty, může to být škodlivější než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů. Právě téma neúplné rodiny se v posledním desetiletí dostává do středu pozornosti společenských disciplín, především psychologie, sociologie a pedagogiky.

Větší část této práce je věnována problematice výživného, které poskytují rodiče dítěti. V tomto důsledku je třeba poukázat i na potenciální vliv chudoby na děti pokud

¹⁹ MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2006., s. 14

rodiče povinnou výživu dítěte zanedbávají. Chudoba přináší dětem zvýšená rizika, nejen z hlediska jejich tělesného a duševního vývoje, ale také z hlediska jejich budoucího zařazení do společnosti. „*Poněkud složitější je určení vlivu chudoby na sociální a citový rozvoj dětí. Výsledky průzkumů naznačují, že u dětí s nízkým socioekonomickým statusem se častěji objevují psychické problémy a společensky nežádoucí chování. U adolescentů se zvyšuje riziko delikvence.*“²⁰ Je třeba zdůraznit i vliv stresu, který charakterizuje každodenní život rodin a dětí s nízkým socioekonomickým statusem. Ekonomická nouze je pro dospělé členy rodiny natolik stresující, že to má vliv na jejich duševní rozpoložení a zdravotní stav. To se následně odráží ve zhoršené péči o děti. Pokud s sebou finanční nedostatek nese špatné fyzické prostředí, jako je stav bydlení, nemožnost uspokojení základních fyzických potřeb, je dopad na dítě ještě větší.

Ekonomicky znevýhodnění rodiče mohou být v takovém stresu, že následně vykazují některé specifické nežádoucí poruchy rodičovského chování, což se projevuje patrně ve výkonu rodičovské zodpovědnosti vůči dítěti. Rodiče málo oceňují vývojové úspěchy a schopnosti dětí. Málo s nimi komunikují. Rizikovou životní událostí je z ekonomického úhlu nepochybně také rozvod. Ekonomické důsledky rozvodu dopadají zcela jistě více na ženy a právě děti. Mužů se rozvod zpravidla dotkne méně a tito jsou schopni finanční ztrátu vyrovnat.

„*Nejvíce jsou chudobou ohrožené rodiny s jedním rodičem, což jsou zdaleka nejčastěji rodiny s matkou. Výzkumy ve Spojených státech, Německu, Švédsku a Velké Británii ukázaly, že žena s jedním dítětem má průměrně o několik procent nižší plat než bezdětná žena. Tento rozdíl se s počtem dětí zvyšuje a při třech dětech činí již kolem jedné pětiny. Z tohoto pohledu mít děti znamená pro ženu větší ekonomické nesnáze.*“²¹ Zejména v tomto období je pro Českou republiku negativně příznačné zadlužování rodin. Na dospělé a děti ze všech stran útočí výhodné nabídky k nejrůznějším nákupům typu „kupte nyní – zaplaťte potom.“ Výhodné nabídky se mohou dotýkat i poskytnutí půjček. Mnohé rodiny tomuto tlaku podléhají. Česká populace jako celek tak dohání v míře zadlužení domácností ostatní vyspělé země Evropy a Severní Ameriky.

²⁰ MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny : v kontextu plánování péče. Praha : Portál, 2010.

²¹ Tamtéž, s. 83

Podle České národní banky²² roste zadluženost nejvíce v segmentu nízko příjmových a středně příjmových domácností, které jsou ovšem současně velmi citlivé na jakékoliv změny osobní a společenské situace, splácení úvěrů pro ně obvykle představuje značnou zátěž. Současně došlo u těchto domácností k poklesu tvorby úspor. Tento trend označila centrální banka za potenciálně nebezpečný. Nebezpečný není jen z makroekonomického hlediska, ale také z hlediska rovnováhy společnosti. Reálně hrozí, že se velká skupina domácností dostane do obtížně řešitelných finančních problémů.

Hodnota života zahrnuje i ekonomický aspekt. Ekonomické hodnoty se zabývají postojem člověka k penězům, jejich využitím v životě a ve společnosti. Dítě zpravidla chápe peníze jako zdroj, za který si může něco pořídit. Neuvědomuje si však ještě hodnotu, kterou peníze mají. Málokteré dítě vidí čas rodičů strávený v zaměstnání, od čehož se odvíjí jejich výdělek. Dítě tak pozoruje jen peníze, které má v ruce a „jednotlivé fáze“, nežli se dostanou k němu, ho vesměs nezajímá. „*Jestliže si děti zvyknou určovat v rámci svých potřeb priority a odlišovat je od svých přání, vytvoří se časem hodnotový systém, který je povede ke správnému užívání peněz.*“²³ „*Aby si dospívající děti začaly uvědomovat hodnotu peněz, je dobré spojit kapesné se zvýšenou odpovědností. Povinnosti, například v domácnosti, dospívajícího motivují ke zvýšeným výkonům za vidinu možného zvýšení kapesného. Tak se mladí lidé zároveň stávají nedílnou součástí chodu domácnosti a pocít, že jsou platní, jim přináší určité uspokojení. Pokud budou po čase povinnosti obcházet, zvýšené kapesné by se mělo opět snížit na základní výši.*“²⁴

V otázkách poskytování peněz rodičů dětem je třeba poukázat na fenomén – dítě je v otázce peněz orientováno pouze na přítomnost, budoucnost neřeší. Pokud tento postoj u dítěte přetrvává do doby jejich osamostatnění, nastává posléze v jejich životě problém. Největší potíže pak mají s nadměrným utrácením a nešetřením finančních prostředků do budoucna. S tímto se pojí již dříve zmíněné nevýhodné půjčování peněz. Pokud se tyto jedinci nenaučí předem rozmýšlet, zda půjčené finance budou schopni vrátit, budou mít s tímto problémy i v dospělosti.

²² Česká národní banka: Zpráva o inflaci / říjen 2007 [online]. Česká národní banka, 2013. [cit. 20. 05. 2013]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/menova_politika/zpravy_o_inflaci/2007/2007_rijen/download/zoi_10_2007.pdf

²³ LANIADO, Nessia (překlad: Hlaváčová, Ivana). Děti a peníze. 1. vyd. Praha: Portál, 2002., s. 70

²⁴ BAVERSTOCKOVÁ, Alison., HINESOVÁ, Gill. Nebojte se vychovávat. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, 2007., s. 186

4. SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A JEJÍ POSLÁNÍ

4.1 OHLÉDNUTÍ DO MINULOSTI SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Chceme-li pozorovat vývoj postavení dítěte v našem kulturním prostředí, je třeba si uvědomit, že „až do 4. století našeho letopočtu byla práva dítěte minimální. V antické době bylo dítě v podstatě bezprávným subjektem, moc otce v sobě zahrnovala jeho právo nad životem a smrtí svých dětí. Situace se začala pozvolna měnit až po vydání Ediktu milánského (r. 313 n. l.) a vydáním římského zákona (r. 374 n. l.).“²⁵ Prostřednictvím prosazením křesťanského potenciálu začal být prosazován koncept lidské důstojnosti a úcty k životu, i když k uznání plnohodnotné důstojnosti člověka byla ještě dlouhá cesta. Církve se prostřednictvím některých svých řádů angažovaly v oblasti péče o chudé a nemocné, a to včetně dětí. Takový byl odraz sociální péče ve středověku.

Stručný historický exkurs do úpravy sociální-právní ochrany dětí lze považovat za důležitý – sociálně právní ochrana dětí má za sebou za uplynulých více než 150 let dlouhou cestu. Není snadné srovnávat úpravu současné sociálně-právní péče o dítě s počátky zákonných úprav, k nimž začalo docházet v 2. polovině 19. století. Právě k tomuto období se vztahuje tzv. veřejná chudinská péče. Veřejná chudinská péče navazovala na soukromou dobročinnost rozvíjenou jednotlivci, soukromými institucemi a církvemi na základě etických motivů. „Chudinská péče se stala jakousi nejspodnější ochrannou sítí pro ony případy, které nebylo možné řešit jiným vhodnějším způsobem. Teprve v pokročilém období vývoje průmyslové revoluce, dávno po zrušení nevolnictví a brzy po zrušení roboty, došlo k odlivu venkovského obyvatelstva z tradičního osídlení, z míst jeho životní bytí skromné základny a jeho migraci do měst a průmyslových center. Tento vývoj má za následek vznik řady příčin chudoby, beznaděje, morálního ohrožení v podmínkách, kdy se již přestaly uplatňovat vazby rodové, sousedské a kdy se ještě zdaleka nevytvořila solidarita založená na sounáležitosti jednotlivých skupin obyvatel.“²⁶

Výrazným milníkem, který vyžadoval změny v oblasti sociální péče o děti, byla průmyslová revoluce. Během ní došlo k přesunutí velké části obyvatelstva žijícího na

²⁵ KAHOUN, Vilém a kol. Vybrané kapitoly k sociální práci : sociální práce II. 1. vyd. Praha : Triton, 2007., s. 12

²⁶ BURDOVÁ, Eva., NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007., s. 9

venkovech do měst a průmyslových středisek. V důsledku toho byly narušeny sousedské a rodové vazby. Solidarita a sounáležitost jednotlivých vrstev obyvatelstva doposud nebyla funkční. Tyto důvody byly příčinou vzniku chudoby a morální beznaděje. V roce 1863 byl přijat říšský zákon domovský č. 105 říšského zákoníku, na který navázal zemský zákon chudinský pro Čechy č. 59 zemského zákoníku z roku 1868²⁷. Dotčené předpisy se staly vůbec prvním opatřením ze strany veřejné správy v souvislosti a ku prospěchu sociálně slabých jedinců a vymezovaly chudinskou péči poměrně široce²⁸. „*Charakteristickým znakem veřejného chudinství byla jeho subsidiární, podpůrná povaha. Nárok na chudinské zaopatření vznikl teprve tehdy, neměl-li chudý jiný zákonný nárok na potřebné zaopatření. V době vzniku chudinských zákonů byla chudinská péče zajišťována domovskou obcí.*“²⁹

Osiřelým a opouštěným dětem se v rámci chudinské péče poskytovala náhrada za chybějící péči vlastní rodiny, a to prostřednictvím zvláštních ústavní – sirotčinců, dětských domovů, azylů a útulků, anebo za pomoci pěstounské péče. V roce 1904 začínají vznikat a fungovat okresní komise pro péči o mládež. O čtyři roky později byla vytvořena Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě. Následná první světová válka přinesla nově zřízené instituci o mládež řadu nových nelehkých úkolů. Musela pečovat o velké množství válečných sirotků. Taktéž se uvolňovaly rodinné svazky. V době nacistické okupace došlo ke stagnaci péče o děti, jelikož přednost dostala cílená pomoc rodinám.

Další vývoj ochrany dětí je spjat s politickými a společenskými změnami po skončení druhé světové války. V roce 1947 byl přijat zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež, kterým přešly úkoly péče o mládež na okresní a zemské národní výbory. Značný význam pro ochranu dětí však přinesl až zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. Předpokládal, že se změnou politických, ekonomických a zejména sociálních poměrů odpadnou všechny příčiny a důsledky, pro které je zapotřebí dětem poskytovat ochranu. Zákon dále očekával, že všichni rodiče budou vědomě a řádně plnit svoji rodičovskou zodpovědnost vůči dětem. Pokud by se tak nestalo, zákon zakotvoval povinnost umístit takovéto dítě do kolektivní péče. Až poté umožňoval příslušným orgánům svěřit dítě do „vhodné rodiny.“ Tento procedurální postup změnil až zákon o

²⁷ Novelizovaný v roce 1896 pod č. 46 zemského zákoníku .

²⁸ Léčení chudých vč. léčení v nemocnicích, výživa a výchova dětí chudých obecních příslušníků, zařízení pro nápravu zanedbané mládeže atd.

²⁹ BURDOVÁ, Eva., NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007., s. 9

rodině č. 94/1963 Sb., který umožnil svěřit dítě do výchovy jiného občana než rodiče. Kompetenčním zákonem č. 1/1969 Sb. došlo k přesunu agendy sociálně-právní ochrany dětí pod působnost zřízeného Ministerstva práce a sociálních věcí. Následně došlo k navyšování počtu pracovníků sociálně-právní ochrany dětí při obecních úřadech a magistrátech měst a v neposlední řadě ke zřizování samostatných speciálních odborů v organizačním uspořádání tohoto úřadu. Agendu orgánů státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí upravoval zákon o rodině a související předpisy sociálního zabezpečení. V roce 1995 vláda České republiky uložila zákonodárným orgánům oddělit úpravu poměrů a ochrany dětí v předpisech povahy soukromoprávní do úpravy s veřejnoprávním prvkem a státem jako garantem – v roce 1999 tak byl přijat samostatný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

4.2 ÚSTAVNÍ A MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA OCHRANY DĚTÍ

Listina základních práv a svobod upravuje základní lidská práva. V souvislosti s ochranou dítěte je třeba brát na vědomí i práva hospodářská, sociální a kulturní. Ze základních lidských práv v této věci lze zmínit způsobilost každého mít práva, právo na život a nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám a v neposlední řadě též právo na ochranu svého jména.

Čtvrtá hlava Usnesení Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. zakotvuje hospodářská, sociální a kulturní práva. Ve vztahu k pomoci ohroženým dětem se jako nejvýznamnější jeví čl. 32, který zdůrazňuje potřebu poskytovat zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Výslovně upravuje, že péče o děti a jejich výchovu je právem rodičů, avšak za předpokladu, že jejich rodičovská práva nejsou nikterak omezena. „*Odloučení nezletilých dětí od rodičů je možné proti vůli rodičů jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž v podrobnostech je učiněn odkaz na zákonnou úpravu.*“³⁰

U mezinárodněprávní úpravy lze považovat za klíčový dokument Úmluvu o právech dítěte, kterou tehdejší Československo ratifikovalo v roce 1991. Této komplexně

³⁰ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha : AGAMA a Vzdělávací institut ochrany dětí o. p. s., 2007., s. 9

pojaté úpravě práv dítěte předcházela Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924 a Deklarace práv dítěte přijatá Organizací spojených národů v roce 1959. Třetí článek Úmluvy počítá s povinností vůči smluvním státům, které musí zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Zároveň zavazuje smluvní strany mezinárodněprávní Úmluvy brát v potaz práva a povinnosti rodičů dítěte nebo jiných jednotlivců, kteří jsou za dítě odpovědni. Dotčení ustanovení má význačné postavení z pohledu výkladu právních předpisů, kdy všechny činnosti, které se dotýkají dítěte, mají brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy. Úmluva v tomto bodu ustanovení v neposlední řadě uvádí, že zájem dítěte musí mít vždy přednost při jakékoliv činnosti, která se dětí dotýká.

Lze rovněž zmínit i mezinárodněprávní dokumenty, které byly přijaty Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém. Ve vztahu k ohroženým dětem lze za nejvýznamnější považovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a Úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti.

I Rada Evropy se dlouhodobě zabývá problematikou ochrany dětí. Příkladem může být přijetí Evropské sociální charty, Evropské úmluvy o osvojení dětí, Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství a Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Významným prvkem Rady Evropy bylo rovněž jednotné utvoření definice „syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte“³¹. Stalo se tak v roce 1992.

4.3 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

4.3.1 Teoretická východiska a právní rámec

Výše jsem zmínila některá z ustanovení Úmluvy o právech dítěte. Z uvedených principů je zřejmé, že dítě ve smyslu shora uvedených mezinárodněprávních dokumentů potřebuje pro svoji tělesnou a duševní vyspělost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu, a to jak po narození, tak před tím. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní

³¹ Jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná osoba) na dítěti, a jejichž následkem dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.

ochraně dětí, v platném znění v ustanovení § 1 odst. 1 demonstrativním výčtem uvádí konkrétní aspekty, jež sociálně-právní ochranu dětí utvářejí. Jedná se o „ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte vč. ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováno ve vlastní rodině.“ Z demonstrativního výčtu je zřejmé, že ochrana dítěte představuje ochranu rozsáhlého souboru jeho práv a oprávněných zájmů a je upravena v rámci různých právních odvětví v právních předpisech různé právní síly. Tyto právní předpisy sahají do sféry práva rodinného, občanského, sociálního, školského, zdravotního, daňového, ale i trestního. O tom svědčí i ustanovení § 1 odst. 2, podle něhož zvláštní právní předpisy, které upravují taktéž ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte zůstávají nedotčeny. Ze znění ustanovení § 1 zákona rovněž vyplývá, že sociálně-právní ochrana není dětem poskytována teprve poté, co dojde k zásahu do jejich práv, ale rovněž je zdůrazněna i preventivní funkce sociálně-právní ochrany.

Je třeba vzít na vědomí, že rodina je fungujícím sociálním prvkem jen tehdy, když jsou funkční všechny články tohoto systému, tj. jednotliví členové rodiny. Každý článek ovlivňuje ty ostatní. Na rodinný systém má vliv mnoho faktorů. Mezi tradiční aspekty patří rodinné vlivy (tradice, vzájemná závislost, podpora a stabilita), dále rodinné vazby (komunikace, pravidla, řešení vzniklých konfliktních situací, dělba moci v rodině, rodinné role). Rodina se od ostatních sociálních systémů odlišuje emocemi mezi jejími představiteli. Důležité jsou taktéž mechanismy zvládnutí náročných situací v rodině, komunikace a následné zpracování informací v rodině a jejich následné sdílení mezi jednotlivými členy. Pokud některé ze složek nefungují, dochází k narušení rodinného systému. „*Při obnově rodinného systému zaujímá důležité místo právě sociálně-právní ochrana dětí, která za pomoci řady různých postupů a opatření působí na nezletilé děti a jejich rodiny s cílem navrátit systému rovnováhu. Velmi záleží na podobě sociální práce i na osobě sociálního pracovníka, který s klientem pracuje. Sociální práce pak vychází z principů lidských práv, tvořících její hodnotové a etické základy, dále z teorií o lidském chování a funkci sociálních systémů. V jejím kontextu je řešena řada otázek týkajících se lidských práv, jako je jejich univerzalita a současně otázka kulturního relativismu (tj. kde je hranice mezi hodnotami klienta a univerzalitou lidských práv). Jejím smyslem*

*je podpořit změny v životě klienta, zvýšení jeho kvality a pomoci při řešení konfliktů v mezilidských vztazích.*³²

Jedním ze základních principů sociálně-právní ochrany je předcházení vzniku problémů nebo jejich nárůst u výchovy dítěte a péči o ně. V důsledku toho na tomto úseku státní správy hraje významnou roli preventivní a poradenská činnost. Předpokladem účinné a včasné ochrany zdraví a příznivého vývoje dítěte je vědění o rodinách s dětmi, které potřebují nějakou formu pomoci. Ustanovení § 7 zákona č. 359/1999 Sb. dává oprávnění každému upozornit rodiče, že jejich děti páchají skutky, které se neslučují s jejich věkem, vyspělostí či pravidly společnosti. Druhý odstavec § 7 přiznává každému oprávnění upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinnosti nebo zneužití práv, která vyplývají z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnosti, které mají za následek nezdravý vývoj dítěte. Je zajímavé, že zejména druhý odstavec dotčeného § 7 zákona je pojat ve formě oprávnění. Dle mého mínění, by se mělo jednat o povinnost každého takto jednat respektive zakročit.

4.3.2 Principy sociálně-právní ochrany dětí

Jednotlivé principy výkonu státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí bych shrnula do následujících bodů:

- a) prvním a neopomenutelným principem je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte³³,
- b) ochrana je poskytována všem dětem bez jakéhokoliv rozdílu a diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického či sociálního původu,
- c) je poskytována bezplatně,
- d) poskytuje se všem nezletilým dětem mladším osmnácti let,
- e) za ochranu dětí před fyzickým nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického, mravního a ostatních

³² PEMOVÁ, Terezie., PTÁČEK, Radek. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. 1. vyd. Praha : Grada, 2012., s. 62

³³ Blaho dítěte je pojem, který je v teorii nejčastěji vymezován jako vytváření prostředí přívětivého dětem. Srovnej k tomu dále FIALA, Josef a kol. Občanské právo. Praha : Wolters Kluwer Česká republika, 2012., s. 917

- aspektů integrity dítěte, je odpovědný stát resp. orgány státní správy sociálně-právní ochrany dětí, je třeba ale poukázat na skutečnost, že tento argument nenahrazuje resp. nesupluje plnění povinnosti, práv a odpovědnosti rodičů a rovněž také nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, pokud tím nejsou práva nebo zdravý vývoj dítěte ohroženy,
- f) organizačně je sociálně-právní ochrana, jak bude později zmíněno, zajištěna orgány sociálně-právní ochrany, obcemi a kraji v samostatné působnosti, komisemi pro sociálně-právní ochranu dětí, dalšími fyzickými a právníckými osobami, které byly výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny a soudy,
 - g) značný význam má v rámci činnosti orgánů sociálně-právní ochrany preventivní aspekt a snaha o sanaci rodiny,
 - h) děti, které jsou trvale nebo jen dočasně zbaveny svého rodinného prostředí nebo ty jež nemohou být v tomto prostředí dále ponechány, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc státu v podobě některé z forem náhradní výchovy,
 - i) při řešení situace dítěte je třeba brát ohled na žádoucí kontinuitu v jeho výchově a taktéž na jeho kulturní, jazykový a v neposlední řadě etnický původ,
 - j) dítě, které je schopné formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte,
 - k) respektování subsidiárního principu při osvojování dítěte do zahraničí,
 - l) orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou povinny sledovat a vyhodnocovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy z hlediska dodržování práv dětí, jejich rozvoje tělesných a duševních schopností, je třeba taktéž monitorovat trvání důvodů pro jejich pobyt v zařízení, monitorovat jeho vztahy s rodiči aj.,
 - m) v režimu dobrovolného principu jsou oprávněny na výkonu sociálně-právní ochrany dětí se podílet i fyzické a právnícké osoby, pokud jsou tímto předem pověřeny, avšak ty činnosti, které představují zásadní zásah do postavení dítěte nebo osob odpovědných za jejich výchovu, jsou vyhrazeny jen orgánům k tomu povoláním zákonem a ostatními právními předpisy.

5. ORGANIZAČNÍ ZABEZPEČENÍ VÝKONU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

5.1 VÝCHOZÍ POZNÁMKY

Ustanovení § 4 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí vyjadřuje, který z orgánů veřejné správy je orgánem sociálně-právní ochrany a vykonává tak státní správu vyplývající ze zákona. Je zřejmé, že nejdílejšími pravomocemi budou nadány obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady, jelikož mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření a to ve vztahu ke znalostem místních podmínek.

Zákon tak rozděluje realizátory státní správy na orgány sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí a od 1. ledna 2013 i krajské pobočky Úřadů práce. Nelze opomenout tzv. ostatní poskytovatele sociálně-právní ochrany dětí, kterým je dotčený výkon svěřen (§ 4 odst. 2 zákona). Jedná se o obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby (tzv. pověřené osoby).

5.2 INSTITUCE PODLE § 4 ODS. 1 ZÁKONA Č. 359/1999 SB.

5.2.1 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvu práce a sociálních věcí je svěřen ústřední výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Ve vztahu ke krajským úřadům vykonává kontrolní činnost a funkci odvolacího orgánu. Na druhém stupni zajišťuje agendu zprostředkovávání náhradní rodinné péče. Celostátně vede evidenci fyzických a právnických osob, které byly pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Mj. zpracovává plány rodinné politiky, vytváří preventivní programy aj.

Podle § 38b odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb. ministerstvo zřizuje k plnění úkolů na úseku sociálně-právní ochrany dětí poradní sbor. Poradní sbor má minimálně 5 členů.

Ministr práce a sociálních věcí jmenuje a odvolává předsedu poradního sboru, jeho zástupce a ostatní členy poradního sboru.

5.2.2 Krajské úřady

Na prvním místě zákon v ustanovení zmiňuje krajské úřady. Náplní činnosti krajského úřadu a jeho příslušného odboru na úseku sociálně-právní ochrany dětí je především zpracování metodické koncepce a odborné vedení nad jemu podřízenými orgány. Dále má v pravomoci výkon kontrolní činnosti a prošetření postupu sociálních pracovníků obecních úřadů a obecních úřadů s rozšířenou působností. Je nadřízeným kontrolním orgánem a odvolacím orgánem, který je příslušný pro přezkum rozhodnutí, která vydala obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností v režimu zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.

Krajský úřad mj. činí rozhodnutí o státním příspěvku zřizovatelům zařízení pro děti, které vyžadují nezbytnou okamžitou pomoc, uděluje pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí fyzickým osobám a kontroluje jejich činnost.

Podle § 4 odst. 2 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb. krajský úřad vytváří podmínky pro kulturní, sportovní a jinou zájmovou a vzdělávací činnosti dětí.

5.2.3 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností

Na úseku sociálně-právní ochrany dětí plní nejvíce činností obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Kromě výkonu samostatné působnosti (zejména vytváření předpokladů pro kulturní, sportovní a zájmovou činnost dětí), vykonávají především přenesenou působnost podle zákona č. 359/1999 Sb. Některé činnosti jsou si totožné s těmi, které mají uloženy i obecní úřady (např. preventivní a poradenská činnost podle § 10 zákona). Mimo to plní další úkoly stanovené zákonem.

Obce s rozšířenou působností jsou jakýmsi mezičlánkem přenesené státní správy mezi krajským úřadem a obecními úřady. Klasifikace obcí podle výkonu státní správy má svoje kořeny v Ústavě, a to konkrétně ve čl. 100 odst. 1. Ústava zde konstatuje, že „*zákon stanoví, kdy jsou územní samosprávné celky správní obvody.*“ Nutno dodat, že uvedená ústavní formulace se dotýká jen základních územních samosprávných celků, tj. obcí.

Určení správních obvodů u obcí má zásadní vliv na výkon jejich státní správy (přenesené působnosti), která je na ně delegována prostřednictvím státu. Při klasifikaci budeme vycházet z ustanovení § 61 odst. 1 zákona o obcích. Bude se jednat o obec s obecním úřadem, ve které je území obce správním obvodem (obec I. stupně), dále obec s pověřeným obecním úřadem (obec II. stupně) a konečně obec s obecním úřadem s rozšířenou působností (obec III. stupně).

Výčet všech 205 obcí, jakož i správní obvody, jsou obsahem zvláštních právních předpisů³⁴. Koudelka³⁵ upozorňuje na to, že „*ministerstvo vnitra na návrh obce s pověřeným obecním úřadem s doporučením krajského úřadu a po projednání s dotčenou obcí s rozšířenou působností, může rozhodnout o delegování určitého rozsahu výkonu státní správy obce s rozšířenou působností na obec s pověřeným obecním úřadem.*“ Není tedy vyloučen přenos části agendy státní správy z obce III. stupně na obec II. stupně.

Obce mezi sebou mohou uzavírat tzv. veřejnoprávní smlouvy. „*Na základě nich mohou orgány jedné obce vykonávat přenesenou působnost (její část) pro orgány jiné obce (jiných obcí), která je (které jsou) účastníky takové smlouvy.*“³⁶ K uzavření smlouvy se vyžaduje souhlas krajského úřadu. Je třeba dodat, že předmětem smlouvy může být jen přenos (delegace) základní působnosti státní správy, kterou vykonávají všechny obce (tj. obce I. stupně).

Na úseku sociálně-právní ochrany dětí tedy obecní úřady obcí s rozšířenou působností vykonávají činnost v celém svém správním obvodu.

5.2.4 Obecní úřady

V rámci přenesené působnosti je jejich náplní činností zejména preventivní a poradenská činnost podle ustanovení § 10 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Činnost je vesměs totožná s tou, kterou vykonává obecní úřad obce s rozšířenou působností. Obecní úřady vyhledávají děti, na které se ochrana zaměřuje, působí na rodiče v důsledku plnění jejich povinností, která vyplývá z rodičovské odpovědnosti. Projednává s rodiči

³⁴ Zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, v platném znění a prováděcí vyhláška č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, v platném znění.

³⁵ KOUDELKA, Zdeněk. Samospráva. Praha : Linde, 2007., s. 152 a 153.

³⁶ KOPECKÝ, Martin. Právní postavení obcí a krajů – základy komunálního práva. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010., s. 112.

odstranění nedostatků ve výchově dítěte. Jedná o nedostatcích v chování přímo s dítětem, sleduje, zda je zamezováno v přístupu dětí do ohrožujícího prostředí, poskytuje či zprostředkovává rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte, oznamuje obecnímu úřadu s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde děti, jejich rodiče zemřeli (§ 6 odst. 1 zákona). Další důležitou povinností obecního úřadu je zajištění péče o dítě v situaci, kdy tato řádně zajištěna není. I v tomto případě musí obecní úřad informovat rozšířený obecní úřad.

I zde na úseku samostatné působnosti obec vytváří předpoklady pro kulturní, sportovní a zájmovou činnost dětí.

5.2.5 Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí byl zřízen ustanovením § 3 zákona č. 359/1999 Sb. Působí jako ústřední orgán ochrany dětí v soukromoprávních věcech s mezinárodním prvkem – zajišťuje sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině. Je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. *„Úřad nahradil bývalé Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže, které bylo do účinnosti zákona řízeno Ministerstvem spravedlnosti. Na Úřad tak přešly z Ústředí všechny jeho kompetence. Právní zakotvení Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže bylo do přijetí zákona jen ve vládním nařízení č. 59/1964 Sb., o úkolech národních výborů při péči o děti. Toto nařízení bylo nařízením vlády č. 57/2000 Sb. zrušeno a Ústředí se tak transformovalo do Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí jako jednoho z orgánů sociálně-právní ochrany dětí, který ji zabezpečuje ve vztahu k zahraničí.“*³⁷

Mezi jeho hlavní náplně činností patří: vymáhání výživného s mezinárodním prvkem, vedení agendy mezinárodních adopcí, řešení protiprávního přemístění nebo zadržení dětí (mezinárodní únosy dětí), ochrana nezletilým osobám (např. v pozici kolizního opatrovníka), poskytování konzultací občanům ve věcech, jež spadají do jeho působnosti, zprostředkovávání styku se zahraničními orgány a v neposlední řadě spolupráce, koordinace a monitoring mezinárodních i vnitrostátních norem, které se dotýkají oblasti působnosti úřadu.

³⁷ BURDOVÁ, Eva., NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007., s. 22

Činnost na úseku vymáhání výživného vykonává Úřad zejména na základě Úmluvy o vymáhání výživného ze dne 20. června 1956 (publikace pod č. 33/1959 Sb.), Úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti ze dne 2. října 1973 (publikace pod č. 132/1976 Sb.), Nařízení Rady Evropských společenství č. 44/2001 o pravomoci soudů a uznávání a výkonu rozsudků v občanských a obchodních věcech a Nařízení Rady Evropských společenství č. 4/2009 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností. Na úseku mezinárodních únosů dětí Úřad postupuje zejména podle ustanovení Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů ze dne 25. října 1980 (publikace pod č. 34/1998 Sb.) a podle Nařízení Rady Evropských společenství č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti. Postup při mezinárodním osvojení se řídí především Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ze dne 29. května 1993 (publikace pod č. 43/2000 Sb.).

5.3 INSTITUTE A OSOBY PODLE § 4 Odst. 2 písm. c) a d) ZÁKONA Č. 359/1999 SB.

5.3.1 Komise pro sociálně-právní ochranu dětí

V souladu s ustanovením § 38 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a § 106 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, starosta obce s rozšířenou působností zřizuje jako zvláštní orgán tzv. Komisi pro sociálně-právní ochranu dětí. Členové Komise jsou zpravidla odborníci, kteří mají bohaté zkušenosti s prací s dětmi a mládeží.

Úkolem Komise je především koordinace výkonu sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhování a posuzování sociálně-preventivních programů na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí včetně projednávání jednotlivých případů těchto dětí v komisi za účelem návrhu opatření k účinné pomoci dítěte a rodiny. Dále vydává pověření ke zřizování výchovně rekreačních táborů a rovněž rozhoduje o jeho odnětí.

Jak již bylo výše řečeno, členy komise jsou především zkušení lidé – především tedy sociální pracovníci, pedagogičtí pracovníci, psychologové, zdravotničtí pracovníci, policisté, zástupci pověřených osob, občanských sdružení a církví, ale i soudci, státní

zástupci a další osoby, které mohou svojí účastí přispět k rozvoji sociálně-právní ochrany dětí v daném regionu.

5.3.2 Pověřené právnické a fyzické osoby

Podle ustanovení § 4 odst. 2 písm. d) zákona č. 359/1999 Sb. vykonávají sociálně-právní ochranu dětí tzv. pověřené osoby. Jedná se o právnické a fyzické osoby, které disponují pověřením výkonu sociálně-právní ochrany dětí, vydaného krajským úřadem (příp. komisí pro sociálně-právní ochranu dětí, jde-li o pověření ke zřizování výchovně rekreačních táborů). Je zřejmé, že legální pověření je nezbytným požadavkem pro jakoukoliv činnost těchto osob na úseku sociálně-právní ochrany dětí.

Pověřené osoby vykonávají ty činnosti, které jsou taxativně vypočteny v ustanovení § 48 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. „*Pověřené osoby mohou především vyhledávat děti, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje, mohou se věnovat poradenské činnosti a též vykonávat činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a na předcházení jejich vzniku. Pověřené osoby mají dále možnost působit při realizaci pěstounské péče a osvojení. Mohou převzít zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, kterou jinak zajišťuje krajský úřad. Vyhledávají fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a oznamují je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Rovněž vyhledávají děti vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče a oznamují je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Dále poskytují fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny nebo již osvojitelům a pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče. Taktéž navrhují obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností fyzické osoby vhodné stát se pěstouny v zařízení pro výkon pěstounské péče. Pověřené osoby jsou však oprávněné pouze vyhledávat fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a děti vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče, nemohou završit proces zprostředkování osvojení či pěstounskou péči tím, že vyberou určitou osobu vhodnou stát se osvojitelem či pěstounem určitého dítěte. Pověřené osoby nejsou oprávněny vyhledat děti vhodné k osvojení či ke svěřením do pěstounské péče a zároveň pro ně nalézt vhodné osvojitele nebo pěstouny. Toto zprostředkování je oprávněn provádět pouze krajský úřad a Ministerstvo práce a sociálních věcí na základě žádosti*

žadatele o zprostředkování osvojení či pěstounské péče, kterou podá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.“³⁸ Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje pověřené osobě údaje potřebné k výkonu její činnosti.

5.4 PRÁVA A POVINNOSTI SUBJEKTŮ NA ÚSEKU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědny za výchovu dítěte (pěstoun, poručník, pracovník ústavního zařízení aj.), se přiznávají práva a povinnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Rodič má v první řadě právo požádat o pomoc při výkon svých rodičovských práv nejen orgán sociálně-právní ochrany dětí, ale i další subjekty, kterým bylo přiznáno oprávnění vykonávat úkoly na dotčeném úseku. Povinností orgánů a dalších pověřených subjektů je tuto pomoc poskytnout. Konkrétním projevem rodičova práva je např. právo žádat o pomoc po umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy nebo zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo nahlížení do spisové dokumentace, která je vedená o dítěti.

Oproti tomu rodiče jsou povinni spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí při ochraně zájmů a práv dítěte. Rodiče jsou povinni na vyžádání dotčeného orgánu dostavovat se k osobnímu jednání, předkládat potřebné doklady a poskytovat nezbytné informace. Rodiče jsou povinni umožnit návštěvu zaměstnanců orgánu ochrany dětí v obydlí, kde dítě žije. Je rovněž nezbytné, aby orgánu ochrany dětí byla dána možnost navštěvovat dítě i v dalších místech, kde se zdržuje – tj. ve škole, ve školském zařízení, zaměstnání či jiném prostředí. Rodiče dítěte jsou povinni strpět pořizování obrazových a zvukových záznamů prostředí, ve kterém dítě žije a v němž se zdržuje, pokud to vyžaduje ochrana práv dítěte. Zákonem je rovněž uložena rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenství. V neposlední řadě rodiče dítěte jsou povinni podrobit se sankci za nesplnění povinnosti stanovené zákonem.

Povinností zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí je zachování mlčenlivosti o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany dětí nebo v přímé souvislosti s tím seznámili, pokud zákon č. 359/1999 Sb. neuvádí výjimky

³⁸ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha : AGAMA a Vzdělávací institut ochrany dětí o. p. s., 2007., s. 26

z dotčené povinnosti. Povinnost mlčenlivost trvá i po skončení pracovního poměru zaměstnance, a to bez časového omezení. Je třeba i zdůraznit zachování povinné mlčenlivosti o osobě, která upozornila orgán ochrany na porušení nebo zneužití práv dítěte resp. těch, která jim vyplývají z rodičovské zodpovědnosti.

5.5 PRACOVNÍK SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Požadavky pro výkon pracovníků sociálně-právní ochrany dětí resp. obecně pro výkon profese sociálního pracovníka jsou dány zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Kromě obecných předpokladů – způsobilosti k právním úkonům, trestní bezúhonnosti a zdravotní způsobilosti, se jedná o odborné požadavky. Těmi jsou vysokoškolské vzdělání ve vybraných studijních oborech (sociální práce, sociální pedagogika, speciální pedagogika atd.) nebo vyšší odborné vzdělání v obdobně zaměřených studijních oborech, případně absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů ve vybraných oborech v rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu sociálního pracovníka. Každý pracovník sociálně-právní ochrany dětí ve státní správě musí dále prokázat zvláštní odbornou způsobilost v režimu zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků, v platném znění a vyhlášky č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků, v platném znění. Úředník je povinen prokázat zvláštní odbornou způsobilost do 18 měsíců od vzniku pracovního poměru k územnímu samosprávnému celku.

Mimo odborných požadavků musejí sociální pracovníci disponovat osobnostními předpoklady pro výkon činnosti. Literatura uvádí, že se jedná o tzv. vlastnosti zralé osobnosti. Konkrétně jde o „*citovou vyrovnanost a stálost, schopnost empatie, životní optimismus. Sociální pracovník by měl mít všeobecné vzdělání a rozhled, měl by zvládat komunikaci s lidmi, což je podstatou jeho práce.*“³⁹

„*Sociální pracovník se při výkonu sociální práce pohybuje v rámci práv a povinností vymezených právním systémem, zaměstnavatelem a profesními standardy. V ideálním případě se práva a povinnosti, které se vážou k roli sociálního pracovníka, navzájem doplňují. V reálné praxi však v tomto směru dochází k jejich konfliktu – jednání sociálního pracovníka pak vychází spíše z tzv. defenzivní praxe nebo naopak praxe reflexivní. Defenzivní praxe se vyznačuje tím, že sociální pracovník jedná podle předpisů a*

³⁹ NOVOTNÁ, Věra., SCHIMMERLINGOVÁ, Věra. Sociální práce, její vývoj a metodické postupy. Praha : Karolinum, 1991., s. 113

*plní povinnosti definované zaměstnavatelem a zákonem, tj. plní předepsaný postup. Tento postup jej sice jednak omezuje, na druhou stranu jej chrání před osobní odpovědností. Sociální pracovník, který naopak je schopen praxi reflektovat, si je jistější osobními hodnotami, hodnotami profese i tím, jak je prezentovat v praxi (tj. snaží se o skloubení znalostí, hodnot a dovedností a o jejich praktické využívání – je autonomní osobností, která je schopna nést morální odpovědnost za svá rozhodnutí).*⁴⁰

5.6 SHRNU TÍ

Výkon sociálně-právní ochrany dětí je bezesporu posláním pro sociální pracovníky a pro společnost oblastí nesmírně důležitou. Je patrné, že tento úsek veřejné správy je poměrně složitý a odborný. Při výkonu sociálně-právní ochrany je třeba se řídit nejen zákony, ale i nepsanými pravidly a principy a respektovat společenská východiska (historická, teoretická i právní), která významnou měrou ovlivňují výslednou podobu úkonu na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Neopomenutelnou složkou při výkonu činnosti je také vývoj a budoucnost metod sociální práce, které jsou modifikovány a následně aplikovány na konkrétní situaci daného případu.

Sociálně-právní ochranu dětí vykonávají různé orgány a jimi pověřené osoby. Náplň jejich činnosti je vymezena přímo v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Na místní úrovni je převážná část agendy sociálně-právní ochrany dětí zajišťována obcemi rozšířenou působností, nicméně podstatná část agendy je svěřena i obecním úřadům 1. a 2. stupně výkonu státní správy.

⁴⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003., s. 45

6. PROBLEMATIKA VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČŮ VE VZTAHU K DĚTEM

6.1 HISTORICKÝ EXKURS O OBECNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

První zmínka o tzv. alimentech se objevuje u Summerů, a to v „nejstarším zákoníku Ur-Nammu pocházejícím z druhého tisíciletí před naším letopočtem. Tento zákoník obsahoval ustanovení, podle něhož rozvede-li se muž se ženou, je povinen jí vyplatit jednu minu stříbra. Na našem území můžeme první zmínku o výživném nalézt v Císařském patentu císaře Františka I. z roku 1811 vydaném pod č. 946/1811 Sb. z. s., který platil od 1. ledna roku 1812 pro všechny země rakouského císařství, a to jako vyživovací povinnost otce ve vztahu k dětem, zejména dětem narozeným v manželství.“⁴¹ Císařský patent z roku 1811 nebyl ničím jiným nežli Obecným občanským zákoníkem rakouským. Zákoník upravoval vyživovací povinnost otce ve vztahu k dětem, zejména těm, které se narodily v manželství. Upravena byla rovněž vyživovací povinnost dětí vůči rodičům.

Po vzniku Československé republiky bylo recipováno zákonem č. 11/1918 Sb. dosavadní občanské právo platní na území bývalé rakousko-uherské monarchie. V českých zemích byla úprava vyživovací povinnosti, jak zmíněno výše, občanským zákoníkem z roku 1811. Na Slovensku převzala zmíněná recepční norma tehdejší uherské občanské právo, které bylo vyjádřeno vesměs normami práva obyčejového. Kodifikovanými právními předpisy bylo upraveno pouze manželské právo. Výrazný vliv na rodinné právo mělo právo kanonické, jelikož až do 16. století měla katolická církev výlučně v rukou zákonodárství ve věcech manželských a rodinných. Manželství se podle předpisů kanonického práva uzavíralo na základě smluvního ujednání. V českých zemích bylo manželství obligatorně uzavíráno církevní formou, naopak na Slovensku civilní formou před státním matrikářem. Manželské vztahy a vztahy mezi rodiči a dětmi byly založeny na principu nadřazenosti muže v manželství i rodině. Manželskému otci náležela tzv. otcovská moc. Pokud nebyl manželský otec naživu, případně byl zbaven otcovské moci, musel být dítěti ustanoven poručník. Obecný zákoník občanský rozlišoval mezi dětmi

⁴¹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné: vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vyd. Praha : Leges, 2011., s. 16

narozenými v manželství a mimo něj, a to jak v otázkách výkonu otcovské moci, tak v problematice vyživovací povinnosti, dědickém právu aj.

Úprava zákoníku z roku 1811 platila až do účinnosti zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Zákon byl účinný v období od roku 1950 do 30. března 1964. V souvislosti s ním byl vydán i zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních. Zákon č. 266/1949 Sb. řešil související hmotněprávní a procesně právní otázky v otázkách rodinného práva a platil až do vydání nového občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. a občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb. „*Zákon o právu rodinném zakotvoval rovnost ženy a muže v manželství a zrovnoprávnil děti narozené v manželství a mimo něj. Byla opuštěna koncepce manželství jako smluvního vztahu, manželství vznikalo na základě souhlasného prohlášení manželů o vstupu do manželství před příslušným orgánem. Byla tak zakotvena obligatorní forma civilního sňatku. Také byly zjednodušeny podmínky pro vznik platného manželství. Ve vztazích mezi rodiči a dětmi byl zrušen institut moci otcovské a namísto toho měli oba rodiče nad dětmi tzv. moc rodičovskou.*“⁴² Zákon o právu nikterak vyživovací povinnosti nezakotvoval. Zmínka o vyživovací povinnosti manželů po rozvodu se objevuje později v ustanovení § 34. Podoba paragrafovaného znění vycházela z tehdejší právní úpravy rozvodu a zjišťovala vinu jednoho nebo obou manželů za rozpad manželství.

Je tedy zřejmé, že zákon o právu rodinném již zdůrazňoval rovné postavení obou rodičů ve vztahu k dítěti a upravoval práva a povinnosti rodičů k dítěti jako rodičovskou moc. Od 1. dubna 1964 je účinný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Zákon o rodině již pojem rodičovské moci nepřevzal, jelikož „*oproti dosavadní rodičovské moci jde především o práva a povinnosti rodičů, vyplývající spíše z jejich společenského poslání a funkce vychovávat své děti než z nějakého vrchnostenského postavení, založeného na moci rodičů.*“⁴³ Problematiku výživného mezi rodiči a dětmi zákon o rodině řešil v ustanoveních § 85 až § 87.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. byl nedávno zrušen a nahrazen druhou částí (Rodinné právo), která je součástí nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., v platném znění. Vyživovací povinnost je upravena počínaje § 910.

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana., KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vyd. Brno: Doplněk, 1998., s. 22 a násl.

⁴³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009., s. 120 a 121

6.2 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA VÝŽIVNÉHO

Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. ani minulá právní úprava zákona o rodině pojem výživného nebo vyživovací povinnosti nikterak nedefinuje. Charakteristika je třeba dovodit z dalších ustanovení, zejména z obecných ustanovení, z práv a povinností dotčených účastníků výživného. Většina zákonných ustanovení má kogentní charakter, což znamená, že zákon konkrétně a jednoznačně stanoví, jak budou příslušné právní vztahy vypadat, a občanům tak nedovoluje, aby si vztahy mezi sebou upravili odlišně.

Vyživovací povinnost v obecném slova smyslu je „*povinnost hradit životní náklady či zabezpečovat potřeby mezi subjekty rodinné právních vztahů. Vyživovací povinnost nepředstavuje jen hrazení výživy, ale též uspokojování ostatních hmotných a kulturních potřeb. Výživné pro dítě má navíc cíl podpořit a zajistit všestranný rozvoj dítěte po stránce fyzické, duševní a sociální.*“⁴⁴ Definice správně poukazuje na zvláštní postavení dítěte, jelikož nejvýraznějším faktorem pro změnu potřeb dítěte je věk a jeho vyspělost.

Jiná definice tvrdí, že „*výživným se rozumí uspokojování všech životních potřeb toho, komu má být poskytováno.*“⁴⁵ Soudím, že jde o definice výživného v užším slova smyslu, jelikož tato směřuje k dotčenému právnímu vztahu, tj. úhradě osobních potřeb na straně jednoho subjektu a ke korespondujícímu nároku na výživné, který má druhý oprávněný subjekt.

V literatuře se můžeme setkat se zaměňováním pojmů vyživovací povinnost s pojmem výživné. Bývají užívána jako synonyma. Lze však konstatovat, že vyživovací povinnost je právní vztah mezi vyživujícím a vyživovaným nebo mezi povinným a oprávněným, a výživné je jeden z určitých způsobů plnění povinnosti povinného vůči oprávněnému. Jistou rozdílnost v terminologii ovšem spatřuje Kovářová, která se zabývá ekonomickým pojetím problematiky. Tvrdí, že „*výživné označení pro finanční částku, zatímco vyživovací povinnost lze plnit i jinak, například osobní péčí nebo naturálním plněním.*“⁴⁶

⁴⁴ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné: vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vyd. Praha: Leges, 2011., s. 26

⁴⁵ HOLUB, Milan., NOVÁ, Hana. Zákon o rodině a předpisy souvisící. Praha: Linde, 2002., s. 196

⁴⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Výživné mezi rodinnými příslušníky – nebývá to jednoduché. Právo a rodina, č. 5/2005, s. 5.

Ve starší literatuře lze narazit na pojmy „alimentační povinnost“ a „úhrada osobních potřeb.“ „*U druhého pojmu je to především z důvodu vznášení mnoha námitek, které se odvolávaly na obsahovou nesprávnost pojmu výživné, kterou mu přičkla právní úprava. Byl hledán pojem, který by vystihoval náklady na všechny osobní potřeby, nikoliv jen na výživu.*“⁴⁷ Označení „úhrada osobních potřeb“ se však do právní úpravy a praxe nikterak nevžil.

Je třeba dodat, že vyživovací povinnost je vázána na vznik pouze u těch osob, které jsou výslovně uvedeny v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. V ostatních případech, kdy jedna osoba druhé poskytuje prostředky na její obživu, se jedná o dobrovolné plnění, které není vymahatelné.

Obsah výživného je vázán na právní vztah mezi subjekty rodinně-právního vztahu, jehož obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti těchto subjektů navzájem. Konkrétně se zejména bude jednat o povinnosti jedné osoby vyživovat osobu druhou-oprávněnou, tj. poskytovat jí dávku výživného. Předmětem výživného je faktické plnění dávek výživného. Pokud jde o samotné plnění výživného, není pod tento institut zahrnována jen výživa v pravém slova smyslu (např. poskytování stravy), ale i zabezpečování dalších potřeb, ať již hmotných (ošacení, hračky) nebo nehmotných (zabezpečení vzdělání, kulturní činnosti, rekreace dítěte).

Za pojmové znaky výživného lze považovat existenci rodinně-právního poměru⁴⁸ mezi osobou, která je k výživě povinná a osobou, který je z výživy oprávněná, přičemž vymezení okruhu dotčených subjektů je zakotveno zákonem. Již neplatný zákon o rodině pokládal za plnění vyživovací povinnosti i výkon osobní péče podle ustanovení § 85 odst. 3. Pokud bychom se s tímto tvrzením zákonodárce ztotožnili, znamenalo by to, že nelze za pojmový znak považovat plnění výživného v dávkách, které mají jen materiální povahu (hodnotu). Jsem přesvědčena, že osobní péči nelze za plnění vyživovací povinnosti považovat. Tvrdím, že péči o dítě vykonává rodič mj. i v rámci své rodičovské zodpovědnosti. Klíčovým prvkem pro výživné by tedy měl být jen materiální znak, tj. materiální podoba ve formě zajištění potřeb, kdy toto zajištění bude zpravidla spojeno pro povinného s určitým výdajem (peněžním nebo penězi ocenitelným). Zatímco osobní péče

⁴⁷ NOVÁ, Hana., TĚŽKÁ, Olga. Vyživovací povinnost : praktická příručka s judikaturou a vzory. 1. vyd. Praha : Linde, 1995., s. 6

⁴⁸ Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. zavádí namísto původní právní úpravy (zákon o rodině č. 94/1963 Sb.), termín tzv. rodinně-právního poměru namísto rodinně-právního vztahu.

je spojena převážně s hlediskem osobním (citovým), které neznamena pro rodiče nikteraký finanční (materiální) výdaj. Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. v úpravě otázek vyživovací povinnosti již s osobní péčí nepočítá.

6.3 VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM

6.3.1 Ustanovení nového občanského zákoníku

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se otázkami výživného zabývá ve svém čtvrtém pododdílu druhé části (Rodinné právo), konkrétněji v ustanoveních § 910 až § 923. Oproti minulé právní úpravě v zákoně o rodině došlo k mírnému seskupení ustanovení do menšího počtu paragrafů.

V ustanoveních § 910 až § 914 jsou obsažena základní pravidla, jimiž se řídí vyživovací povinnost v obecném slova smyslu. Konkrétně jde o předcházení vyživovací povinnosti rodičů k dítěti jiným vyživovacím povinnostem, dále kritérium odůvodněných potřeb oprávněného a schopností, možností a majetkových poměrů povinné osoby. Oproti dosavadnímu stavu představuje nová právní úprava zásadní změnu, „*nicméně pouze systémovou, nutnou vzhledem k ostatnímu uspořádání druhé části zákona.*“⁴⁹ Ve skutečnosti jde o „*přepis minulé právní úpravy, částečně pozměněný a formulačně upravený. Jsou totiž také vedle sebe řazeny normy, které jsou dosud uváděny na různých místech.*“⁵⁰ Ustanovení § 915 až § 920 řeší výživné mezi rodiči a dětmi a mezi předky a potomky. Ustanovení § 921 až § 923 jsou společná pro všechny druhy výživného. Je zde upraven způsob plnění vyživovací povinnosti.

6.3.2 Vyživovací povinnosti rodičů k dětem

Vyživovací povinnost rodičů k dětem začíná narozením dítěte a končí okamžikem, od něhož je dítě schopno samo se živit. Je třeba dodat, že vyživovací povinnosti není možné pojímat úzce jen na oblast materiální nebo finanční. Je třeba ji uplatit i ve sféře

⁴⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012., důvodová zpráva k § 910.

⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nakladatelství ANAG a Poslanecká sněmovna – tisk 362/0 : 2012., důvodová zpráva k § 910 až § 913.

nemateriální. V důsledku toho jsou rodiče povinni přispívat na výživu dítěte podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dítě má přitom právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.

Pro určení rozsahu výživného pro dítě jsou rozhodná následující kritéria respektive hlediska, a to podle § 913 občanského zákoníku – schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného (rodiče) a odůvodněné potřeby a majetkové poměry oprávněného (dítěte). Rozsah je občanským zákoníkem stanoven odlišně pro jednotlivé druhy výživného. Zákonný rozsah vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem je dán v rozsahu totožné životní úrovně a u ostatních příbuzných v rozsahu nutné výživy. Jsem přesvědčena, že dotčené zákonné vymezení není zcela jasně odůvodněné. Domnívám se, že v situacích, kdy nemůžou zajistit výživu dítěte primárně jeho rodiče, měla by přicházet v úvahu povinnost ostatních předků dítěte, a to opět v měřítku totožné životní úrovně.

Při stanovování výživného je zapotřebí zohlednit nejen příjmy z pracovní činnosti, ale taktéž příjmy doplňujícího charakteru. Mezi tyto příjmy může patřit zejména starobní nebo invalidní důchod, náhrady škody při ztrátě zaměstnání z důvodu pracovního úrazu, jednorázové odměny, naturálie, odměny z dohod konaných mimo pracovní poměr, renty. Nezanedbatelné jsou také odměny za autorská práva, zlepšovací návrhy, objevy a vynálezy. Majetkové možnosti souvisí především s takovým majetkem, který povinnému přináší výnos nebo umožňuje úsporu jeho nákladů. V praxi jde zpravidla o bytové prostory, úspory, výhru aj. Specifickou kategorií jsou cenné sbírky např. obrazy nebo známky. Ty se zohledňují v případě, že není možné z příjmů povinného určit odpovídající výživné. Poté lze požadovat zpeněžení části nebo celé této sbírky.

V této věci je třeba poukázat i na závazky povinného, které jsou taktéž významným měřítkem při stanovení výše výživného, jelikož tyto mohou výraznou měrou omezovat možnost povinného dostát platby výživného. Může se jednat o vyživovací povinnosti k dalším osobám v rámci zákonné povinnosti. Pokud povinný vyživuje osoby nad tento rámec, posuzují se tyto výdaje zcela výjimečně, což je typické např. pro výživu oboustranně osiřelého dítěte, zemřelého sourozence aj. Je třeba zohlednit i situaci rodiče, který o dítě pečuje. V tomto směru nemusí jít jen o příjmy a majetkové možnosti rodiče, ale i o další dávky, jež mohou v souvislosti s péčí o dítě příjem pečujícího rodiče značně zvýšit – např. rodičovský příspěvek, sociální příspěvek, příspěvek na bydlení, dopravu atd.

Do nové právní úpravy dále přibylo kritérium tzv. omezení dobrými mravy podle ustanovení § 912 zákona č. 89/2012 Sb. Za nemravnou není považována žádost na výživné dítěte, která má dostatečný majetek, ale zisk z tohoto majetku s příjmem, který svým přičiněním nabývá, nedostačuje k jeho výživě. Důvodová zpráva k tomu dodává, že v souvislosti se změněnými „ekonomicko-sociálními podmínkami se zdá být nezbytné výslovně stanovit, že za nemravnou nemá být považována žádost dítěte, učiněná přesto, že dítě má dostatečný majetek, avšak zisk z tohoto majetku společně s příjmem, který svým vlastním přičiněním (zejména pracovní nebo jinou výdělečnou činností) nabývá, k výživě nepostačuje.“⁵¹

Ustanovení § 916 a násl. občanského zákoníku upravuje některé otázky řízení o výživném rodiče k dítěti. U části upravující prokazování příjmu jsou k sobě zařazena ustanovení, která v zákoně o rodině byla roztroušena na různá místa. Podle ustanovení § 916 platí, že pokud v řízení o výživném nejsou soudu povinnou osobou předloženy dokumenty pro zhodnocení jeho majetkových poměrů a soudu není umožněno zjistit ani další skutečnosti, které jsou pro rozhodnutí potřebné, platí nová výše sankce. Sankční ustanovení stanovuje jako průměrný měsíční příjem povinné osoby na 25 násobek částky životního minima oproti již neplatnému ustanovení § 85a odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, které počítalo s 12,7 násobkem. Jsem přesvědčena, že ono navýšení je na místě. Je třeba ale připomenout, že se musí jednat o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti. Podle § ustanovení 30 nového občanského zákoníku může dítě nabýt svéprávnosti ještě před dovršením 18. roku uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti soudem. § 37 téhož zákona připomíná, že svéprávnost může být dítěti přiznána při dosažení 16-ti let věku a zároveň je-li osvědčena jeho schopnost samo se živit a obstarávat si své záležitosti. K přiznání svéprávnosti je třeba návrh nezletilého a souhlas jeho zákonného zástupce. Návrh může podat i zákonný zástupce dítěte, ovšem nezletilé dítě s tímto musí souhlasit. „Pro účely stanovení výše výživného se za příjem rodiče považuje vždy alespoň průměrný příjem, který dosahují osoby vykonávající práce stejného druhu jako rodič dítěte. Průměrný příjem za jednotlivá povolání, regiony, věkové kategorie apod. je sledován jednak Českým statistickým úřadem a Ministerstvem práce a sociálních věcí. Je vhodné

⁵¹ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012., důvodová zpráva k § 911 a § 912.

*použit objektivní kritérium průměrného příjmu jako vodítka při hodnocení schopností a možností povinného.*⁵²

§ 917 se také věnuje tvorbě úspor – rodiče se musí dohodnout o zřízení účtu, na který budou ukládány peníze (institut tzv. správy jmění dítěte). Pokud se rodiče nedohodnou, mohou podat návrh soudu, aby ve věci rozhodl namísto nich. Pokud neučiní ani tento návrh, pak je výživné plněno tomu, komu bude dítě svěřeno. Pokud jde o výživné splatné v budoucno, měl by se o zřízení účtu postarat povinný, jelikož jde o vedení účtu s peněžními prostředky. Pokud se o to nepostará povinný, musí plnit na účet zřízený druhým rodičem oprávněného. V tomto případě ale musí být stanoveny okolnosti výběru nebo výplaty jednotlivých splátek výživného. Z úroků se posléze povinnému srážejí nutné platby v souvislosti s vedením běžného účtu.

Ustanovení § 918 nového občanského zákoníku poukazuje na to, že bude-li povinné osobě soudem uloženo, aby složila zálohu na výživné, u kterého se předpokládá jeho splatnost v budoucno, dotčené výživné přechází do vlastnictví dítěte postupně, a to k jednotlivým druhům splatnosti výživného.

Ohledně plnění vyživovací povinnosti platí, že plnění probíhá vždy měsíčně dopředu, pokud soudní rozhodnutí nestanoví něco jiného nebo se na jiném plnění nedohodne povinná osoba s osobou oprávněnou. Z uvedeného tedy vyplývá, že je přípustné odlišné rozhodnutí soudu nebo dohoda subjektů, což minulá právní úprava nepřipouštěla. Rovněž je nově dále stanoveno, že nevratná je ta dávka výživného pro dítě, která již byla splněna měsíc předem, ale dítě před uplynutím měsíce zemřelo.

Přesné stanovení konce vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti není ani v souvislosti s přijetím nové právní úpravy jednoduché určit. Vyživovací povinnost má končit v okamžiku, kdy je dítě schopno se o sebe postarat – samo se žít. V dřívější době bylo za takový okamžik považováno ukončení střední školy nebo učiliště. Dnes ovšem existuje značná nabídka vzdělávacích institucí, jejichž délka studia je rozličná, navíc dítě může přecházet z jednoho typu školy na druhý. Nejuniverzálnější cestou v případě, že dítě ukončí studium a začne se samo žít, je autoritativní soudní rozhodnutí. Pokud by tedy povinní rodiče chtěli mít jistotu, lze jim doporučit, aby se obrátili k soudu s návrhem na vydání rozhodnutí, kterým se povinnost platit výživné ukončuje. Je třeba připomenout, že

⁵² ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012., důvodová zpráva k § 916.

dosažením zletilosti se mění vztahy mezi rodiči a dětmi. Nabytím zletilosti dítěte se potenciální řízení o určení výživného na zletilé dítě zahajuje výhradně na návrh a dítě již není zastupováno zákonným zástupcem ani orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

„Zajímavá situace nastane v případě, kdy nezletilé dítě uzavře za souhlasu soudu sňatek. I když je dnes taková situace výjimečná, přece jen stojí za to zamyslet se nad důsledkem, který má uzavření sňatku nezletilým na vyživovací povinnost rodičů. Skutečností je, že hlavní vyživovací povinnost okamžikem sňatku přechází na manžela. Vyživovací povinnost rodičů nezletilého dítěte bude v jisté míře existovat dále, ovšem jen podpůrně a rodiče ji budou plnit jen tehdy, pokud ji nebude schopen manžel plnit vůbec nebo v plné míře.“⁵³

6.3.3 Navržený a zamítnutý zákon o náhradním výživném

Jistě se lze ztotožnit s obecným tvrzením, že vymožení práva v České republice je dlouhodobě na nízké úrovni. Je třeba ale dodat, že v případě nezaopatřených dětí neplnění vyživovací povinnosti a následně její nedobytnost přináší značné problémy, které spočívají v ohrožení řádného vývoje dítěte.

Neplnění vyživovací povinnosti je typickým trestným činem. Je třeba poukázat na to, že mnoho samoživitelek, případně samoživitelů se výživného vyměřeného soudem nedomůže nebo domůže až s obrovským zpožděním, což v praxi znamená, že potřeby dítěte nejsou zajištěny. V minulých letech vláda iniciovala návrh zákona o náhradním výživném. Podstatou tohoto návrhu bylo, že stát pomůže tomu rodiči, který má nezaopatřené dítě ve vlastní péči a jehož bývalý partner neplní vyživovací povinnost. Zároveň však bude nezbytné vymezit účinné nástroje, jejichž prostřednictvím bude možné na takové osobě vymáhat pohledávky na výživném.

Jinými slovy, stát by na sebe měl vzít povinnost dlužné částky a od neplatiče tuto následně vymáhat. Zákonodárci při tvorbě zákona o náhradním výživném vycházeli z velmi častě reálné situace, kdy jeden z rozvedených rodičů, který nemá dítě na starost, na ně neplatí stanovenou sumu a soud není schopný peníze vymoci. Zákon měl ze státu udělat jakéhosi prostředníka. Peníze by matce vyplatil v zákonem stanovené výši a na druhém z

⁵³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné: vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vyd. Praha: Leges, 2011., s. 44

rodičů by je pak vymáhal. Na tyto specifické alimenty by měly nárok neúplné rodiny, jejichž příjem nepřesahuje trojnásobek životního minima.

Jednou z podmínek na získání nároku na náhradní výživné bylo, že příjem oprávněné osoby spolu s příjmem s ní společně posuzovaných osob nepřesahuje trojnásobek částky životního minima. Soudím, že se nejednalo o nikteraké systémové řešení neplnění vyživovací povinnosti, kdy jsou z nároku na náhradní výživné předem vyloučeny děti rodičů, kde rodič žijící s dítětem ve společné domácnosti (případně i s dalšími osobami) dosahuje průměrných příjmů. Návrh zákona tak především podporoval rodiče dětí, kteří se nesnaží o zajištění dostatečných příjmů na výživu dítěte a převážně využívají dávek sociální pomoci.

Významnou „náplastí“ pro boj proti neplatičům výživného se stala novela zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění a novela zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), v platném znění. S účinností od 1. ledna 2013 může podle § 196a trestního zákona soud pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy uložit jako přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel. Dotčené omezení soud ukládá výhradně v případech, kdy existuje důvodná obava, že povinná osoba bude plnění závazku mařit nebo ztěžovat. V důsledku tohoto úkonu pak držitel řidičského oprávnění v souladu s ustanovením § 94a zákona o silničním provozu toto pozbývá.

7. ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM PRO NEZLETILÉ DÍTĚ (PRÁVNÍ ÚPRAVA DO 31. 12 2013)

7.1 OBECNÉ POZNÁMKY

Právní úprava řízení o výživném pro nezletilé dítě byla do 31. prosince 2013 zakotvena v třetí části hlavě páté zákona č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu, v platném znění, počínaje ustanovením § 176. Tak jako u všech ostatních záležitostí, které se dotýkají nezletilého dítěte, tak i v případě výživného byla a je preferována společná dohoda rodičů. Zásah státu v podobě autoritativního soudního rozhodnutí o povinnosti platit pro něj výživné nastupuje až v případě, kdy se osoby, které jsou povinné k placení výživného, nedokážou na výživném dohodnout nebo jedna ze stran (rodič) vyživovací povinnost neplní. Dále se tak děje v případech, kdy jsou jinak soudem upravovány poměry k nezletilému dítěti – např. je svěřeno po dobu rozvodu do výchovy jednoho z rodičů nebo do pěstounské péče.

Literatura upomíná na skutečnost, že „společným jmenovatelem řízení ve věcech péče o nezletilé je skutečnost, že v těchto řízeních musí jít především o nejlepší zájem nezletilých dětí ve smyslu Úmluvy o právech dítěte, ke kterému občanský soudní řád přispívá nejen systematickým zařazením a konstrukcí § 176, ale i dikcí a účelem mnoha jiných ustanovení založených na odlišném principu nežli je řešení sporu dvou procesních stran s protichůdnými zájmy. Věci péče o nezletilé jsou pro svoji povahu zařazovány teorií mezi věci vyřizované v nesporném řízení (§ 120 odst. 2), společně například s opatrovnickými věcmi nebo řízením o dědictví. Ačkoliv zákon z dobových legislativně-politických důvodů termín nesporné řízení výslovně nepoužívá, nelze nevidět jistá specifika a zásady, které jsou těmto věcem zásadně společné a kterými se tyto věci odlišují od věcí projednávaných v řízení sporném. Ačkoliv jsou věci projednávané v nesporném řízení velmi různorodé, v jejich regulaci je patrný vyšší stupeň státní ingerence, pro jejich zvláštní povahu vyplývající ze zásady ochrany slabších osob, zejména nezletilých dětí, plně odůvodněný a ústavně konformní.“⁵⁴ „Charakteristika rodinně-právních vztahů,

⁵⁴ BUREŠ, Jaroslav., DRÁPAL, Ljubomír. Občanský soudní řád: komentář, I. díl (§ 1-200za). 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009., s. 1304

*psychologický význam uzavřené dohody jak z pohledu projednávané věci, tak i z širšího časového horizontu mají zásadní význam pro rozhodnutí soudu. Neschválení dohody, kterou rodiče uzavřeli, nerespektování jejich společné vůle, by mělo být velmi pečlivě zvažovaným, spíše ojedinělým opatřením, které by přicházelo v úvahu jen tehdy, pokud by dohoda rodičů byla v rozporu se zájmy dítěte.*⁵⁵

Soud se ještě před započítím řízení o vyživovací povinnosti snaží dovést rodiče k dohodě podle § ustanovení § 178 odst. 1 občanského soudního řádu. Potenciální dohoda o výživném k nezletilému dítěti rodičů však ke své platnosti již nevyžadují schválení soudem, jelikož institut výživného nespadá pod klauzuli rodičovské zodpovědnosti.

Soud o vyživovací povinnosti pro nezletilé dítě rozhoduje mj.:

- a) pokud rodiče dítěte společně nežijí a nedohodli se,
- b) pokud rodiče dítěte společně žijí, ale jeden z nich neplní vyživovací povinnost dobrovolně,
- c) pokud je dítě svěřováno do výchovy jiné fyzické osobě nežli rodiči,
- d) pokud je dítě svěřováno do pěstounské péče,
- e) pokud dojde ke změně poměrů, které odůvodňují změnu dřívějšího soudního rozhodnutí nebo dohody rodičů o výživném,
- f) jestliže rodiče nemohou svoji vyživovací povinnost plnit a soud rozhoduje o vyživovací povinnosti prarodičů a ostatních příbuzných aj.

Soudní řízení, jehož výsledkem je rozhodnutí o stanovení výživného, je upraveno občanským soudním řádem. Pro samotné projednání a následné rozhodnutí o dotčených záležitostech proto platí obecná právní úprava jednotného občanského soudního řízení. Je třeba poukázat na to, že občanský soudní řád v některých ustanoveních uvádí určitá specifika, která mají povahu výjimek z obecně platných ustanovení nebo poukazují na speciální úpravu, která je podmíněna povahou práva rodinného, které je zakotveno v novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb.

⁵⁵ ŠKÁROVÁ, Marta a kolektiv. Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou. 4. aktualiz. vyd. Praha : Linde, 2009., s. 566

7.2 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ A PŘÍSLUŠNOST SOUDU

Řízení o výživě nezletilého dítěte se zahajuje zpravidla na návrh, a to zpravidla jednoho z rodičů dítěte). Je možné i zahájení bez návrhu podle ustanovení § 81 odst. 1 občanského soudního řádu. Děje se tak v případech, kdy se soud dozví o okolnostech, které nasvědčují tomu, že je zapotřebí o vyživovací povinnosti nezletilého rozhodnout. V tomto případě zahájení řízení usnesením z úřední povinností. Soud se dotčené okolnosti, které ho vedou k zahájení řízení, dozvídá z vlastní činnosti, z podnětu státních orgánů (zpravidla orgánu sociálně-právní ochrany dětí) a třetích osob. Soudní usnesení o zahájení řízení ex offo se doručuje účastníkům řízení do vlastní rukou.

Je-li řízení zahájeno na návrh, musí tento obsahovat všechny náležitosti, které stanovuje ustanovení § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 občanského soudního řádu. Je zajímavé, že pokud návrh neobsahuje všechny zákonem předepsané náležitosti, může soud takový návrh považovat za „pouhý“ podnět a řízení tak zahájit ex offo bez návrhu. Je třeba ale dodat, že soud podle ustanovení § 153 odst. 2 občanského soudního řádu není příslušným návrhem vázán a může v konečném důsledku přiřknout výživné v jiné výši, než jakou požaduje navrhovatel, popřípadě výživné nepřiznat vůbec. Návrh je možné na soud doručit v písemné podobě, ústně nadiktovat do protokolu, poslat v elektronické podobě se zaručeným elektronickým podpisem. Novou formou podání je zaslání datovou schránkou, pokud ji navrhovatel má zřízenou.

K řízení v prvním stupni je věcně příslušný vždy okresní soud v souladu s ustanovením § 9 odst. 1 občanského soudního řádu. Místní příslušnost je dána bydlištěm nezletilého dítěte. Judikatura k pojmu bydliště nezletilého deklarovala, že se jím rozumí *„obec respektive městský obvod, v němž tato osoba bydlí s úmyslem se zde trvale zdržovat. Bydliště je zejména místo, kde má fyzická osoba svůj byt, rodinu, popřípadě kde pracuje, jestliže tam také bydlí. Místo kde se fyzická osoba (pouze) zdržuje, je, na rozdíl od místa bydliště, místem, kde se tato osoba zdržuje bez úmyslu zdržovat se tam trvale. Fyzická osoba se může zdržovat nebo mít bydliště na více místech.“*⁵⁶ *„Soud může svou příslušnost přenést jinam, pokud se v mezidobí od podání návrhu změní okolnosti na straně dítěte a*

⁵⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soud ze dne 2. června 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004.

soud dospěje k závěru, že je tento postup v zájmu nezletilého.“⁵⁷ Praktickým příkladem může být situace, kdy návrh na řízení o zvýšení výživného na dítě bylo podáno u okresního soudu v Kroměříži proto, že v době podání návrhu matka v Kroměříži bydlela. Po podání návrhu se v souvislosti s jinými okolnostmi matka s dětmi přestěhovala do Jeseníku. V takovém případě by bylo zcela jistě nepraktické, aby se řízení konalo u okresního soudu v Kroměříži, jelikož vedle zásady hospodárnosti by nebylo pro kroměřížský soud a orgány sociálně-právní ochrany dětí jednoduché provádět např. místní šetření v Jeseníku. V důsledku toho kroměřížský soud postupuje celou věc soudu v Jeseníku.

7.3 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ

7.3.1 Tradiční účastníci řízení a ti, o jejichž právech a povinnostech má být jednáno

Již výše jsem konstatovala, že řízení o vyživovací povinnosti, která směřuje k dítěti, lze zahájit i bez návrhu. V důsledku toho kromě navrhovatele, povinné osoby a nezletilého dítěte mohou být účastníky i ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno v souladu s ustanovením § 94 odst. 1 občanského soudního řádu. Může jít o prarodiče, sourozence a další příbuzné.

Je třeba dále připomenout, že soud má povinnost během řízení zkoumat, zdali se řízení účastní všichni dotčení účastníci. Pokud tomu tak není, může usnesením dalšího účastníka přibrat.

7.3.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí v roli kolizního opatrovníka

*„V případě, kdy jsou účastníky jednoho řízení rodiče společně s nezletilým dítětem, je tu obecně dána vysoká pravděpodobnost kolize zájmů rodičů a dítěte.“*⁵⁸ V důsledku toho je vyloučeno zastupování nezletilého dítěte rodiči a přichází v úvahu ustanovení tzv. kolizního opatrovníka soudem. Soud na základě ustanovení § 943 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jmenuje dítěti opatrovníka. *„Vzhledem ke specifickému postavení*

⁵⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné: vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vyd. Praha : Leges, 2011., s. 79

⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 140.

*kolizního opatrovníka je naprosto nezbytné, aby jednal za dítě se znalostí věci, okolností, názorů a stanovisek. Jinak řečeno, tento opatrovník nemá jen obecně při svém jednání brát zřetel na zájem dítěte, ale je povinen nejprve zjistit, co ve skutečnosti zájmem dítěte je, jak nejlépe by bylo možné zájem dítěte naplnit.*⁵⁹ Podle ustanovení § 945 v rozhodnutí o jmenování opatrovníkem soud uvede zejména, „*proč je opatrovník jmenován, zda a jak je omezena doba, po kterou má funkci vykonávat, jaká jsou jeho práva a povinnosti, a to i ve vztahu k dalším osobám, zda k některému právnímu jednání potřebuje souhlas soudu, zda a jak podává zprávy soudu, zda má právo na náhradu všech nebo některých nákladů aj.*“

Oním kolizním opatrovníkem je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. I když to nový občanský zákoník výslovně neuvádí, je třeba vyjít z již neplatného ustanovení § 37 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, které uvádí, že „*tímto opatrovníkem je zpravidla orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.*“ Praxe poukazuje na to, že v drtivé většině případů je ustanovován právě orgán sociálně-právní ochrany dětí namísto fyzické osoby-opatrovníka.

Je zřejmé, že nejčastějším případem, kdy bývá ustanoven kolizní opatrovník (tj. orgán sociálně-právní ochrany dětí), je stav střetu zájmů rodičů, kteří jinak zastupují zájmy nezletilého, a to ve vztahu k zájmům nezletilého dítěte. Nemusí se pouze jednat o střet zájmů rodičů a dítěte, nýbrž i o střet zájmu dětí týchž rodičů. I v důsledku toho pak nemohou rodiče svoje nezletilé děti zastupovat a je opět žádoucí ustanovit každému z nich opatrovníka, který opět nezávisle bude hájit zájmy dotčeného nezletilého dítěte. V praxi se nejčastěji setkáváme právě s případy, kdy kolizní opatrovník je ustanovován v řízeních o výživě. Zejména při těchto typech řízení nejen hrozí, ale často i přímo nastává střet zájmů, jelikož rodiče nezřídka zaměňují zájem dítěte za svůj vlastní. Vzhledem k aktuální situaci, kdy mnoho manželství i nesezdaných partnerství končí rozvodem resp. rozchodem, po kterém nejsou rodiče ochotni nebo schopni se dohodnout na výživě nezletilého dítěte, musí v těchto záležitostech stále častěji rozhodovat soudy a s tím spojené i orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Nutno dodat, že k ustanovení kolizního opatrovníka není třeba, aby střet zájmů reálně nastal. V oněch případech je postačující, když hrozí vznik kolize zájmů. Judikatura k tomu dodává, že „*je zřejmé, že zákonodárce nepovažoval v tomto případě za nutné čekat,*

⁵⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nakladatelství ANAG a Poslanecká sněmovna – tisk 362/0 : 2012., důvodová zpráva k § 941.

*až ohrožení zájmu nezletilého dítěte nastane, ale naopak považoval za nutné chránit zájem dítěte již před potenciálním vznikem tohoto nebezpečí. Protože jak v této souvislosti poznamenal Ústavní soud, je potřeba zajistit rovnováhu mezi zájmy dítěte a jeho rodičů, ale zároveň je potřeba věnovat zvláštní pozornost zájmům dítěte, které mohou i převážit zájmy rodičů.*⁶⁰ Literatura dodává, že „pokud bychom měli kolizní opatrovnictví v případě střetu zájmů zařadit podle časového trvání buď mezi krátkodobé, nebo dlouhodobé případy opatrovnictví, můžeme jej počítat mezi opatrovnictví krátkodobá. Tento druh opatrovnictví slouží pouze k zabezpečení zájmů dítěte pro dané řízení a funkce opatrovníka tedy končí s uzavřením daného řízení, pro které byl ustanoven, tedy vlastně splněním jeho úkolu hájit zájmy dítěte pro dotčené řízení.“⁶¹ Jsem přesvědčena, že tyto případy jsou v právní praxi časté, jelikož v záležitostech jednoho dítěte bývá postupnou měrou vedeno několik dílčích řízení, ve kterých je zapotřebí hájit zájmy kolizním opatrovníkem.

Řízení o vyživovací povinnosti patří mezi bohatě zastoupená řízení před našimi soudy. Jako hlavní příčina se mi jeví vysoká míra rozvodovosti. Jsou-li v manželství, které se rozvádí, zastoupeny nezletilé děti, je třeba upravit výživu těchto dětí. Je tedy zapotřebí podat mimo návrhu na rozvod i návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí po dobu před a zejména po rozvodu. Zpravidla v první řadě je řešena výchova a výživa. Jak jsem již dříve podotkla, soud usnesením ustanovuje nezletilému dítěti opatrovníka. Je jím orgán sociálně-právní ochrany dětí, obecně považován za dobře vybavený pro tuto agendu.

Aby mohl orgán sociálně-právní ochrany co nejpečlivěji hájit zájmy nezletilého dítěte, musí si nejdříve opatřit informace o dosavadním průběhu života nezletilého dítěte a jeho budoucích vyhlídkách. Orgán ochrany se seznamuje s návrhem a protinávrhem účastníků a dalšími podněty, které byly doposud v řízení podány, zjišťuje praktické informace o životě dítěte apod.

Doporučenou formou sociální práce realizovanou pracovníky orgánu sociálně právní ochrany je kombinace terénní sociální práce spolu s šetřením v domácnosti rodin a jednáním v kanceláři pracovníka. Zaměstnanci orgánu sociálně právní ochrany mají v tomto ohledu v souvislosti s plněním úkolů k dispozici speciální oprávnění, a to oprávnění navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije, v obydlí, a zjišťovat v místě bydliště

⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III ÚS 459/03.

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana., KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vyd. Brno: Doplněk, 1998., s. 350

dítěte, ve škole či školském zařízení, ve zdravotnickém zařízení, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za jeho výchovu o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování. K tomuto oprávnění se váže rovněž oprávnění zaměstnanců orgánu sociálně právní ochrany pořizovat obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje, jestliže je toho pro účely ochrany třeba⁶².

Orgán sociálně právní ochrany dětí dále zjišťuje výchovné a hmotné předpoklady rodičů, zejména bytové poměry, výše příjmů atp. Výše jsem uvedla výčet některých pravomocí orgánu, tj. možností, jak tyto informace může získat. Pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí provádí s rodiči pohovory. Nutno podotknout, že tento postup je uplatnitelný v případě bezproblémových rodin. U rodin, které pocházejí ze sociálně vyloučených lokalit nebo u nichž lze vyzorovat opakovaně se množící výchovné problémy, je nutné zpravidla kromě pohovoru provádět i terénní šetření na místě, kde rodiče a dítě pobývají nebo pobývat budou. Zejména u těchto specifických rodin mají místní (terénní) šetření svoje nezastupitelné místo, jelikož členové rodiny mají zcela odlišné podvědomí o vyhovujícím a přijatelném bydlení a prostředí pro výchovu dítěte, nežli zbytek společnosti.

Orgán sociálně právní ochrany dětí po získání potřebných informací sepisuje hodnotící zprávu, ve které shrnuje hmotné zázemí a výchovné schopnosti rodičů, vyslovuje se k návrhu a protinávru, sděluje své stanovisko, vyslovuje řešení, vyjadřuje se k výši výživného, které by mělo být placeno s odkazem na pokrytí oprávněných potřeb nezletilého dítěte aj. V této věci je zřejmé, že finanční potřeby batolete budou výrazně nižší nežli finanční potřeby žáka druhého stupně základní školy se všestrannými zájmy. Hodnotící zprávu orgán sociálně právní ochrany dětí předkládá soudu. Obecně platí, že pokud se pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí nemůže účastnit soudního jednání, je dotčená zpráva v soudním řízení čtena. Je-li pracovník orgánu přítomen, seznámí ostatní účastníky řízení a soud stručně s obsahem zprávy, tj. se zjištěnými fakty a navrhovanými doporučeními.

Úkol orgánu sociálně právní ochrany dětí coby kolizního opatrovníka končí splněním úkolu, což v dané situaci znamená okamžik, kdy soudní rozhodnutí, kterým se

⁶² Srovnej ustanovení § 52 odst. 1 až 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

upravuje vyživovací povinnosti vůči nezletilému dítěti, nabude právní moci. Pokud rozhodnutí doposud není v právní moci, je třeba stále udržovat příslušný režim nad nezletilým dítětem, jelikož existuje v odvolací lhůtě možnost, že některý z rodičů podá opravný prostředek. I orgán sociálně právní ochrany dětí má v pravomoci podat odvolání. Daného práva používá zpravidla v situacích, kdy se v postavení kolizního opatrovníka domnívá, že soudní rozhodnutí nedostatečně nehájí zájmy dítěte v otázkách výživného.

7.4 MOŽNÉ ZPŮSOBY ROZHODNUTÍ O VÝŽIVNÉM

V řízení o vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti rozhoduje soud podle § 176 odst. 1 občanského soudního řádu rozsudkem. Soud rozhodne rozsudkem i za předpokladu, když schválí dohodu rodičů o výživě k jejich nezletilému dítěti. Pokud rodiče nezletilého dítěte společně nežijí a jsou na výživě dohodnuti, není zapotřebí k platnosti dohody, aby podléhala soudnímu schválení, jelikož, jak jsem již dříve konstatovala, výživné nespadá pod klauzuli rodičovské zodpovědnosti. Judikatura k tomu dodává, že „řízení o právech a povinnostech rodičů k nezletilému dítěti nemohou účastníci skončit soudním smírem ve smyslu ustanovení § 99 odst. 1 občanského soudního řádu. Rozhodnutí soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte může být nahrazeno pouze dohodou rodičů, vyžadující ke své platnosti schválení soudu, nikoliv smírem uzavřeným mezi dítětem a jeho otcem. Dohodu rodičů, která není soudním smírem ve smyslu ustanovení § 99 občanského soudního řádu, schvaluje soud rozsudkem, nikoliv usnesením.“⁶³

Zpět ale k soudnímu rozsudku, ve kterém soud stanoví výživné. Rozhodnutí, kterým je uloženo plnění výživného, je ex lege podle § 162 odst. 1 občanského soudního řádu předběžně vykonatelné. Je třeba poukázat na to, že u nezletilých dětí je nutné v rozsudku uvést osobu, které bude výživné plněno ve prospěch dítěte. Zpravidla se bude jednat o osobu, jež o dítě přímo pečuje. V řízení o výživném nezletilých dětí může soud přiznat výživné v libovolné částce, aniž by se vázal na návrhy účastníků řízení – je tedy oprávněn přiznat vyšší výživné, nižší výživné nebo výživné nepřiznat vůbec.

Dejme tomu, že soud v rozhodnutí výživné vyměří. V tomto případě soud zároveň uloží rodiči, aby uhradil závazek (nedoplatek) na výživném. „Při určení nedoplatku na

⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. června 1970, sp. zn. 1 Cz 20/1970.

*výživném pro více než jedno nezletilé dítě je zapotřebí celkový nedoplatek na výživném rozdělit podle vzájemného poměru běžného výživného určeného pro každé z dětí obdobně jako v řízení o výkonu rozhodnutí. Při úvaze o povolení splátek na nedoplatky dlužného výživného nezletilého dítěte je třeba přihlížet nejen k poměrům rodiče, aby tak podle svých životních a sociálních možností mohl dostát svých povinnostem, ale i k poměrům dítěte. Jemu nemůže být na újmu, že rodič dlouhou dobu výživné neplatil, a tak vznikl vysoký nedoplatek výživného. Není tak například namístě stanovení splátek tak, že by plnění splátek značně přesáhlo dobu zletilosti dítěte.*⁶⁴

Literatura dále poukazuje na to, že „při rozhodování o výživném je třeba vycházet ze stavu, jaký byl v jednotlivých časových úsecích po celé období, za které se o výživném rozhoduje. Z povahy výživného plyne, že právo na výživné je osobním právem dítěte, které je třeba pro každé dítě samostatně výrokem soudního rozhodnutí zajistit.“⁶⁵ O vyživovací povinnosti nezletilých dětí se nový občanský zákoník, ani již neplatný zákon o rodině nijak zvlášť nezmiňoval. V úvahu tedy přichází ustanovení občanského soudního řádu o péči o nezletilé, kde soud jedná a rozhoduje i bez návrhu. „Jestliže soud rozhoduje o výživě, stanoví soud také počátek plnění vyživovací povinnosti rodiče k nezletilému dítěti k okamžiku, kdy rodič přestal dobrovolně svou vyživovací povinnost plnit. Soud rozhoduje zásadně o vyživovací povinnosti rodiče k nezletilému dítěti do budoucna. Výživné pro nezletilé děti může být stanoveno i za dobu tří let nazpět od podání návrhu, popřípadě od zahájení řízení bez návrhu. V rozhodnutí je třeba přesně stanovit počátek vyživovací povinnosti. Počátek vyživovací povinnosti může být vázán na pozdější dobu, jestliže bylo důvodně uplatněno promlčení některých částek výživného za dobu delší než tři roky. Jde zejména o případy, kdy výživné bylo plněno na základě předběžného opatření anebo jestliže manžel, který dosud dítě živil, popřel své otcovství a otcem byl určen jiný muž, jehož vyživovací povinnost se nyní určuje. Je nezbytně nutné přihlídnout ke všem plněním, které byly z důvodu výživného povinným poskytnuty dobrovolně a podle toho je nutné – vzhledem k zásadě, že pro rozsudek je rozhodující stav v době vyhlášení. Při vyúčtování toho, co rodič poskytl na výživu nezletilého dítěte před rozhodováním o vyživovací

⁶⁴ HOLUB, Milan., NOVÁ, Hana. Zákon o rodině a předpisy souvisící. Praha: Linde, 1998., s. 18

⁶⁵ HOLUB, Milan a kol. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. Praha: Leges, 2011., s. 315

povinnosti, přihlíží soud jak k poskytnutým částkám v penězích, tak i k věcnému plnění. Přihlíží se též k prostředkům, které rodič vynaložil na společnou domácnost.“⁶⁶

7.5 ODVOLÁNÍ

Proti rozhodnutí okresního soudu v otázkách vyživovací povinnosti je možné podat odvolání, a to do 15 ti dnů ode dne doručení písemného vyhotovení rozsudku. Pokud některý z účastníků řízení podal odvolání, rozhodnutí nenabude právní moci, ale bude o něm rozhodovat ve 2. instanci krajský soud. Krajský soud má následující možnosti rozhodnutí:

- a) odmítne odvolání, bylo-li podáno opožděně (tj. procesní a v praxi méně častá vada),
- b) vyhoví odvolání a rozsudek změní,
- c) napadený rozsudek zruší a věc vrátí okresnímu soudu k novému projednání a vyhotovení rozhodnutí – v takovém případě je nižší soud vázán právním názorem soudu vyššího stupně,
- d) potvrdí rozsudek soudu prvního stupně.

Rozsudek, ve kterém je řešena otázka vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti tedy lze napadnout odvoláním. Odvolání však není přístupné v tzv. bagatelních (zanedbatelných) věcech resp. částkách výživného. Podle ustanovení § 202 odst. 2 občanského soudního řádu platí, že odvolání není přípustné proti rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o peněžitém plnění, jež nepřevyšuje částku 10 tisíc Kč. Zároveň je zde nutnost dlouhodobějšího režimu onoho plnění.

Jakmile uplyne lhůta k podání odvolání a toto podáno nebylo, je rozsudek v právní moci. Tímto okamžikem se stává vykonatelným. Aby účastník mohl výživné na povinné osobě vymáhat, musí být rozsudek označen doložkou právní moci. *„Jde o otisk razítka na písemném vyhotovení rozsudku, který obsahuje dvě důležitá data – den právní moci a den vykonatelnosti rozhodnutí. O vyznačení doložky právní moci může účastník požádat osobně. Příslušná kancelář soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni, mu na počkání razítka na rozsudek otiskne a data dopíše. Druhou možností je poslat rozsudek*

⁶⁶ Tamtéž.

*poštou se žádostí o vyznačení doložky právní moci. Soud jej poté obratem pošle zpět. Třetí možností je obrátit se na advokáta, který vyznačení doložky na rozsudek obstará.*⁶⁷ Je důležité připomenout, že soud doložku může vyznačit až poté, co mu doručovatel písemných vyhotovení rozsudku (zpravidla pošta), vrátí zpátky doručenky podepsané všemi účastníky řízení, ke kterým písemné vyhotovení rozsudku směřovalo.

7.6 VÝKON ROZHODNUTÍ (EXEKUCE) O VÝŽIVNÉM

Pokud povinná osoba odmítne splnit vyživovací povinnosti vůči osobě oprávněné, nastupuje garantovaná možnost domoci se příslušného plnění i proti vůli povinného. Dotčené zajišťování je předmětem vykonávacího řízení nebo exekuce. V této věci je exekuce tedy prostředkem, který oprávněnému dává možnost domáhat se svého prisouzeného práva soudem, které není plněno dobrovolně, ve formě státního donucení, tj. vynucení výkonu práva i proti vůli toho, kdo měl povinnost plnit. Je třeba dodat, že vykonávací (nebo exekuční) řízení je samostatným druhem řízení. Vzhledem k tomu, že soudem stanovená povinnost plnit výživné je přiznána oprávněné osobě v peněžních jednotkách, přichází v úvahu vykonání (exekuce) formou na peněžitá plnění.

Nutno výrazně zdůraznit, že v České republice platí tzv. dvojkolejnost výkonu rozhodnutí – vymoci povinnost tak je možné formou vykonávacího řízení podle části šesté občanského soudního řádu anebo předáním věci soudnímu exekutorovi, který použije postup upravený zákonem č. 120/2001 Sb., exekuční řád, v platném znění. Pak jde o tzv. exekuční řízení.

Oprávněná osoba se může svobodně rozhodnout, jakým způsobem bude svou pohledávku po povinném vymáhat. Každý z výše uvedených způsobů má svoje pozitivní i negativní stránky. Při rozhodování, zda podat návrh na zahájení vykonávacího řízení či exekuce, hraje v praxi významnou roli povědomí o příjmech či majetku povinného, jelikož ve vykonávacím řízení je zapotřebí, aby oprávněný měl o povinném a jeho majetku dostatečné množství informací. Oproti tomu v řízení podle zákona č. 120/2001 Sb. si příslušné informace obstarává soudní exekutor.

⁶⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné: vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vyd. Praha : Leges, 2011., s. 91

Podle § 258 odst. 1 občanského soudního řádu lze výkon rozhodnutí provést srážkami ze mzdy, přikázáním pohledávky, prodejem movitých věcí a nemovitostí, postižením podniku, zřízením soudcovského zástavního práva k nemovitostem nebo správou nemovitostí. U exekučního řízení se podle § 59 odst. 1 exekučního řádu uplatní způsoby uvedené v občanském soudním řádu mimo správy nemovitosti.

8. ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM PRO NEZLETILÉ DÍTĚ (PRÁVNÍ ÚPRAVA OD 1. 1. 2014)

K 1. lednu 2014 nabyl účinnost nový zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Zákon je reakcí na rekodifikaci soukromého práva provedenou zejména novým občanským zákoníkem. Nový zákon podstatně novelizoval občanský soudní řád, který nadále bude upravovat výlučně řízení sporná. Nový zákon o zvláštních řízeních soudních č. 292/2013 Sb. bude upravovat nesporná řízení a jiná zvláštní řízení. Mezi oběma předpisy se uplatní vztah speciality a subsidiárního použití, kdy speciálním zákonem bude zákon č. 292/2013 Sb. Z toho vyplývá, že na záležitosti novým zákonem o zvláštních řízeních soudních neupravené se tedy použijí příslušná ustanovení občanského soudního řádu č. 99/1963 Sb.

Různé pojetí účelu sporného a nesporného řízení spočívá v tom, že ve sporném řízení jde o ochranu porušeného nebo ohroženého subjektivního práva. V nesporném řízení jde o úpravu právních vztahů mezi účastníky pro budoucnost. Z uvedeného tak vyplývá, že nesporné řízení má funkci preventivní, kdežto řízení sporné funkci reparační. Téměř všechna meritorní rozhodnutí vydávaná v nesporném řízení mají konstitutivní charakter, tzn., že z hlediska hmotného práva jsou právní skutečností. Oproti tomu meritorní rozhodnutí vydávaná ve sporném řízení mají převážně deklaratorní charakter.

Zákon č. 292/2013 Sb. se skládá ze tří částí. Obecná část vymezuje obecná ustanovení jako příslušnost soudů, účastníků řízení, zahájení řízení, specifika průběhu řízení, rozhodování, opravné prostředky apod. Druhá část se věnuje dílčí úpravou nesporných řízení a jiným zvláštním řízením. Třetí část obsahuje závěrečná ustanovení včetně paragrafu o účinnosti.

Nový zákon o zvláštních řízeních soudních obsahuje taxativní výčet všech nesporných a jiných zvláštních řízení a úpravu jejich zvláštností oproti řízení spornému. Řízení výslovně tímto zákonem neupravená budou probíhat podle ustanovení o řízení ve věcech sporných. Řízení obsažená v tomto zákonu nejsou upravena komplexním způsobem, ale pokud tento zákon nestanoví jinak, použije se obdobně občanský soudní řád. Do nové právní úpravy nesporných a jiných zvláštních řízení jsou rovněž včleněna ta

ustanovení platného občanského soudního řádu, která se týkají výlučně těchto řízení, čímž dojde ke zpřehlednění občanského soudního řádu, z něhož jsou tato ustanovení odstraněna.

Podle ustanovení § 2 písm. t) upravuje zákon řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Péči soudu o nezletilé se věnuje pododdíl 2 oddílu 5. § 466 písm. c) stanoví, že v řízení soud rozhoduje zejména ve věcech výživy nezletilého dítěte. Novou právní úpravou dochází k tomu, že mezi ustanovení o péči soudu o nezletilé je zařazena právní úprava předběžného opatření, které je v občanském soudním řádu upraveno ustanovením § 76a, a rovněž právní úprava řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí, která je v současnosti upravena jako zvláštní řízení v § 193a a násl. občanského soudního řádu. Nový zákon o zvláštních řízeních soudních pak obsahuje rovněž zvláštní ustanovení o výkonu rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé a ve věcech výživného.

Zákon č. 292/2013 Sb. ve věcech řízení nezletilé osoby v otázkách výživného stanoví některé odchylky, které bych shrnula níže:

- a) § 473 v otázkách předběžné vykonatelnosti stanoví, že předběžně vykonatelné jsou rozsudky odsuzující k plnění výživného,
- b) podle § 475 platí, že změní-li se poměry, může soud změnit rozhodnutí týkající se výkonu povinnosti a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti nebo rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě,
- c) podle § 477 platí, že nabude-li dítě v průběhu řízení o jeho výživě zletilosti, dokončí soud řízení podle ustanovení zákona č. 292/2013 Sb.,
- d) k nařízení a provedení výkonu rozhodnutí a k činnosti soudu před nařízením výkonu rozhodnutí u vymožení výživného pro nezletilé dítě, je příslušný obecný osud nezletilého (§ 511),
- e) podle § 513 platí, že jde-li o vymáhání výživného pro nezletilé dítě, poskytne soud na žádost účastníka pomoc při zjišťování bydliště toho, komu z rozhodnutí vyplývá povinnost, soud přitom postupuje v součinnosti s jinými orgány veřejné moci.

9. TRESTNĚPRÁVNÍ SANKCE A OPATŘENÍ

9.1 TRESTNÝ ČIN ZANEDBÁNÍ POVINNÉ VÝŽIVY

I když zákon ukládá rodičům, manželům a dalším povinným osobám plnit vyživovací povinnost vůči dítěti, v praxi se tak často nemusí dít. Pokud povinný neplní dobrovolně vyživovací povinnost, je pro něj prvním varováním (z pohledu práva trestem) výkon rozhodnutí, který jsem zmínila již dříve. V některých případech se však stane, že neplnění vyživovací povinnosti s sebou ponese i trestněprávní následky. Zde již nastupuje ustanovení § 196 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění, které zakotvuje trestný čin zanedbání povinné výživy. „*Východiskem nové kodifikace trestního práva hmotného provedení zákonem č. 40/2009 Sb., se stal mj. komplex mezinárodních dokumentů o lidských právech, zejména Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a další.*“⁶⁸ Hulmáková a Válková upozorňují na to, že „*popisované východisku nové kodifikace nezůstalo stranou ani při formulaci trestněprávní ochrany dětí a mládeže. Zájem na ochraně dětí a mládeže před negativními zásahy do jejich života, zdraví, sociálního a psychického a mravního vývoje je jedním ze základních úkolů každé moderní společnosti, která myslí na svou budoucnost. Na poli mezinárodních dokumentů týkajících se ochrany těchto statků je třeba zmínit především Úmluvu o právech dítěte (sdělení č. 109/1991 Sb.) a Opční protokol k této úmluvě z 25. května 2000, Evropskou sociální chartu (sdělení č. 14/2000 Sb. m. s.), Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství (sdělení č. 477/2001 Sb. m. s.) a další. I když zásady a doporučení obsažené v těchto dokumentech se vnitrostátně promítají především v normách práva občanského, rodinného, případně správního, trestněprávní předpisy nezůstávají stranou.*“⁶⁹

Podle § 196 odst. 1 trestního zákona se trestního činu dopustí ten, kdo neplní, byť i z nedbalosti, svoji zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než jsou 4 měsíce. Na toto jednání zákon stanoví trestní sazbu odnětí svobody až na jeden

⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník: komentář, 1 (§ 1-139). 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009., s. 16

⁶⁹ HULMÁKOVÁ, Jana., Válková Hana. Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku. Trestněprávní revue, č. 10/2010, s. 307.

rok. Přísnější trest posuzuje druhý odstavec § 196. Podle něho platí, že kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než 4 měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na 2 roky. Přísněji bude pachatel potrestán, pokud vydá činem uvedeným v odst. 1 a 2 oprávněnou osobu do nebezpečí nouze. Trestem je zde odnětí svobody na 6 měsíců až 3 roky.

Ze skutkových podstat dotčeného trestního činu nás bude nejvíce zajímat objektivní stránka, která představuje neplnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat oprávněného po dobu delší než jsou 4 měsíce. Je zajímavé, že časová hranice vzniku trestní odpovědnosti v předchozím trestním zákoně č. 140/1961 Sb. stanovena nebyla. „*Soudní praxe postupně dospěla k závěru o soustavném neplnění vyživovací povinnosti, pokud k němu docházelo po delší dobu, alespoň po dobu 6 měsíců. Nebylo však vyloučeno, že v závislosti na konkrétních okolnostech případu postačovala i doba kratší, měla se však době 6 měsíců blížit. Požadavek právní jistoty a zároveň jistého zpřísnění postihu pachatelů této trestné činnosti vedl zřejmě zákonodárce k úvaze stanovit minimální dobu neplnění vyživovací povinnosti počtem měsíců. Za optimální bylo určeno období delší čtyř měsíců, což podle poznatků praxe je již spojeno s nepříznivými důsledky pro zajištění potřeb vyživované osoby a odrážet se tak negativně, zejména u dětí, na jejich dalším vývoji.*“⁷⁰

Důležité je připomenout otázku jednoho nebo více skutků v případech, kdy pachatel neplní vyživovací povinnost k více nezletilým dětem. Judikatura Ústavního soudu považuje „*za kritérium nikoliv počet dětí, nýbrž různost výchovných prostředí, v nichž se nacházejí. Jestliže tedy pachatel neplní svou vyživovací povinnost ke dvěma svým dětem, o které se stará jediná matka, půjde o jeden skutek, zatímco pokud neplatí výživné na dvě své děti, které jsou svěřeny do výchovy dvěma různým matkám, půjde o dva samostatné skutky.*“⁷¹

⁷⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník : komentář, 2 (§ 140-421). 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2010., s. 1729

⁷¹ Nález Ústavního soudu č. 26, svazek 29, ročník 2003 Sb. n. a u. ÚS

9.2 ÚČINNÁ LÍTOST

Podle ustanovení § 197 trestního zákona trestní odpovědnost za trestný čin uvedeného v § 196 zaniká, pakliže delikt neměl trvale nepříznivé následky a pachatel svoji povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně započal vyhlašovat rozsudek. Podstatou účinné lítosti je to, že pachatel deliktu je touto zákonnou úpravou přiměn k tomu, aby zamezil škodlivému následku svého jednání anebo aby dotčený škodlivý následek napravil s vědomím, že pokud tak skutečně učiní, zákon mu v takovém případě umožňuje beztrestnost daného jednání. Mimo dodatečného splnění vyživovací povinnosti zákon vyžaduje splnění dvou kumulativních podmínek:

- a) trestný čin nesmí mít nepříznivé následky – judikatura takovými následky rozumí takové, „*keré nelze napravit nebo odstranit ani dodatečným zaplacením dlužného výživného, přičemž zpravidla půjde o poškození tělesného nebo duševního zdraví osoby oprávněné, případně o následky spočívající v tom, že oprávněná osoba nemohla uspokojit některé základní potřeby kulturní či společenské (například potřebu vzdělání nebo získání lepší pracovní kvalifikace, k čemuž došlo v důsledku nesplnění vyživovací povinnosti,*“⁷²
- b) druhou podmínkou je skutečnost, že pachatel vyživovací povinnost musí dodatečně splnit dříve, než soud započne vyhlašovat rozsudek v prvním stupni, „*dotčená podmínka bude splněna i tehdy, došlo-li ke splnění vyživovací povinnosti až po vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudu prvního stupně, který byl zrušen odvolacím soudem, ale dříve než soud prvního stupně počne vyhlašovat nový rozsudek.*“⁷³

Ustanovení o účinné lítosti bývá často kritizováno ze strany oprávněných osob – zpravidla rodičů, kteří mají děti v péči a jejichž finanční situace není příliš růžová. Pro ně totiž zákony připravily nevýhodné postavení – ačkoliv tyto osoby musí zajišťovat každodenní péči o svěřené osoby, jsou to právě ony, které navíc musí v případě neplacení výživného vyvíjet iniciativu, platit právní poradce, obracet se na soud nebo policejní orgány, přesvědčovat je, aby zahájily trestní stíhání, a pokud se tak stane, žily v nejistotě,

⁷² Rt 7 Tz 16/1989

⁷³ R 54/1971

zda u soudního líčení povinná osoba neuhradí dluh a poté neodejde od soudu zcela nepotrestána.

9.3 SHRNU TÍ

Závěrem bych shrnula, že otázky spojené s neplněním vyživovací povinnosti a jejich trestněprávní důsledky jsou v soudní praxi bohatě zdokumentovány. Oporou pro tvorbu judikatury byl nejen dnes již neplatný zákon o rodině, ale i trestní zákoník z 60. let. Množství soudních sporů v důsledku vysoké rozvodovosti budou fenoménem i nadále a jen čas ukáže, jak se soudy vypořádají s novou úpravou stanovenou občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb. a trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb.

Určitě se lze shodnout na tom, že v případech nezaopatřených dětí neplnění vyživovací povinnosti a její nedobytnost představuje závažný problém spočívající v ohrožení řádného vývoje dítěte, a to jak pro finanční nedostupnost vzdělávacích, sportovních a kulturních aktivit nutných k rozvoji dítěte, tak maximální pracovní vytíženost matek. K ohrožení řádného vývoje dítěte přispívá taktéž chudoba neúplných rodin. Lze zmínit i typický nešvar na poli českého pracovního práva, který spočívá v neochotě zaměstnavatelů nacházet pro osamělé matky příslušné pracovní zařazení. S mimořádnými problémy je tak zajišťováno zabezpečení alespoň základních potřeb dětí – bydlení, stravy a ošacení. Výživné tedy chybí nejen k uhrazení běžných potřeb dítěte, ale i dalších potřeb prospěšných k jeho všestrannému rozvoji. V důsledku toho na místě se dotázat, zda konkrétně stanovená výše výživného odpovídá faktickým potřebám nezaopatřených nezletilých dětí. Vzestupně roste počet lidí, kteří byly odsouzeni za neplnění vyživovací povinnosti, pravomocné odsouzení povinného ale neznamená, že se oprávněné dítě svého práva domohou. Stranou pozornosti zůstává, že judikatura považuje dlouhodobé neplnění vyživovací povinnosti či pravomocné odsouzení za trestný čin zanedbání povinné výživy za závažný způsob zanedbání rodičovské povinnosti, dále i to, že dlouhodobým neplněním výživného je oprávněná osoba vydána stavu nouze. Domnívám se, že je zapotřebí, aby stát účinněji a důrazněji pomohl tam, kde povinný neplní vyživovací povinnost dobrovolně a také tam, kde ani trest nebo výkon rozhodnutí nepřináší účinnou nápravu.

10. PRAKTICKÁ ČÁST

10.1 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI

Praktická část spočívající v užití kvantitativní i kvalitativní metody, nahlíží na problém vyživovací povinnosti ze zkušeností. Kvalitativní výzkum v této práci se zaměřuje na rozhovor se subjekty, kterých se týká problematika řízení vyživovací povinnosti. Na jedné straně pracovníků institucí na druhé straně osoby, které se neplacení výživného osobně týká.

Druhá část praktické práce je zaměřena na kvantitativní výzkum. Cílem kvantitativního výzkumu je vyhodnocení dotazníku, v kterém bylo zodpovězeno na tři otevřené otázky. Záměrně byl vybrán malý počet otázek, aby respondenti nebyli unavení z vyplňování, ale pravdivě a podle svého vědomí odpověděli na hlavní otázky spojené s problematikou vyživovací povinnosti. Na dotazník odpovědělo 84 respondentů. Cílem kvantitativního výzkumu je vyhodnocení zodpovězených odpovědí na tři otevřené otázky.

10.2 PRVNÍ STUDIE – ROZHOVOR

10.2.1 Obecné poznámky k výzkumu

Cílem následujícího kvalitativního výzkumu je prezentace výstupů, které byly získány při rozhovoru s dvěma subjekty, kterých se dotýká problematika výživného respektive řízení o vyživovací povinnosti. Prvním ze subjektů je pracovník instituce, jehož náplň práce bezprostředně souvisí s neplněním vyživovací povinnosti. Druhým ze subjektů je osoba oprávněného. Úkolem výzkumu je zejména zjistit důvody neplnění vyživovací povinnosti osobou povinnou a důsledky neplnění na osobu oprávněnou.

Podkladem pro vyhodnocení výstupu bylo situování rozhovoru k výše uvedeným subjektům, následné zpracování získané argumentace a její výstupní prezentace.

10.2.2 Pracovník instituce (odborná osoba)

Oslovila jsem celkem tři různé pracovníky na sobě nezávislých institucí – pracovníka Probační a mediační služby (A), policistu České republiky (B) a sociálního pracovníka vazební věznice (C), kterou s ohledem na přání osoby nebudu jmenovat.

Jak může být pracovník odborné instituce ku prospěchu při prevenční činnosti u trestného činu zanedbání povinné výživy?

A – Do vazební věznice za odsouzenými osobami za trestný čin zanedbání povinné výživy dochází kolega, který má užší specializaci na tuto agendu a agendu podmíněného propuštění s dohledem probačního úředníka.

Z argumentace vyplynulo, že pracovníci Probační a mediační služby se specializací docházejí za pachatelů přímo do vazební věznice, kde s nimi řeší stávající respektive i budoucí situaci. Důraz při této činnosti je kladen rovněž na prevenční aspekt. Hlavním úkolem probačního úředníka je provádění dohledu nad odsouzenými, tím se má zejména na mysli soustavný kontakt s nimi. V důsledku dohledu dochází ke sledování, pozorování, kontrole a diagnostice chování a jednání pachatele. Dohled rovněž zahrnuje odborné vedení a pomoc odsouzenému s cílem zajistit, aby pachatel vedl po propuštění spořádaný život.

B – Při přijetí trestního oznámení vždy povinného musím poučit o účinné lítosti podle ustanovení trestního zákoníku. Dále ho musím upozornit na případné následky nesplnění vyživovací povinnosti. V případě, že byla osoba podezřelá již za obdobnou trestnou činnost odsouzena, musím zdůraznit, že se tímto zpřísnuje trestní sazba a že k tomuto bude soud přihlížet.

C – Pokud má odsouzená osoba mnoho dluhů a tím pádem exekuce, snažím se jí pomoci a poradit v řešení situace. Zprostředkuji jí komunikaci s organizací nebo se subjektem, ke kterým má odsouzená osoba závazky. Dále domluví podmínky případného splátkového kalendáře a vyšší dluhů. Někteří moji nabídku přijímají, někteří bohužel odmítají.

Z mého pohledu mi vyvstává otázka, proč odsouzená osoba pomoc odmítá. Domnívám se, že hlavním důvodem mohou být přetrvávající problémy typu nezaměstnanost, finanční strádání, trestná činnost, výkon trestu, sociální izolace a negativní sociální status.

Oslovila jsem celkem tři různé pracovníky na sobě nezávislých institucí – pracovníka Probační a mediační služby (A), policistu České republiky (B) a sociálního pracovníka vazební věznice (C), kterou s ohledem na přání osoby nebudu jmenovat.

Vyskytuje se opakovaně výskyt povinných osob při prověřování trestného činu zanedbání povinné výživy resp. jejich následné umístění do výkonu trestu?

A – Mohu potvrdit, že je pravidlem, že pachatelé jsou opakovaně odsuzováni za dotčený trestný delikt zanedbání povinné výživy. Nicméně zpočátku předchází například podmíněný trest, podmíněný trest s dohledem, nepodmíněný trest aj.

Domnívám se, že z výše uvedeného tvrzení vyvstává problém. Odsouzené osoby nejprve „absolvují“ podmíněné tresty, následně podmíněné tresty s dohledem probačního úředníka eventuelně obecně prospěšné práce. Až pak zpravidla nastupuje omezení svobody v podobě nepodmíněné odsouzení. Neměli by být v této oblasti české zákony přísnější?

B – Ano, osoby podezřelé za spáchaný přečin zanedbání povinné výživy se tady objevují opakovaně. Někteří jsou na našem oddělení skoro už jako doma. Nemají žádné zábrany a trestná činnost je součástí jejich života. Jsou dokonce i případy, kdy bývá zneužito účinné lítosti.

Při této příležitosti bych ráda poukázala na nedostatek v českých zákonech. Žádný z nich totiž neupravuje, ba ani neřeší zneužití institutu účinné lítosti. Co pak se člověkem, který ze schválnosti neplní vyživovací povinnosti, následně uplyne zákonem stanovená doba, oprávněná osoba podá trestní oznámení, věc je předána soudu, který nežli rozhodne, povinná osoba využije (a v drtivé většině případů zneužije) účinné lítosti a dluh na výživném zaplatí? Na jednu stranu musíme uznat, že jsou zde přednější zájmy dítěte a je dobře, že osoba povinná je donucena k zaplacení a tím dojde k uspokojení tolik důležitých

potřeb dítěte, avšak musíme myslet taktéž na oprávněnou osobu (zákonného zástupce), na kterého má dotčené negativní počínání (postrádání vždy na konkrétní období finančních prostředků, opakované čekání, opakované podávání trestního oznámení a opět vyčkávání) zcela určitě negativní vliv na jeho psychiku. A pokud není v dobrém psychickém rozpoložení rodič, může se dítě cítit v takovém prostředí lépe?

C – Ano, za přečin zanedbání povinné výživy se v našem zařízení odsouzení vyskytují opakovaně. Jako důvody často uvádějí to, že nemohli najít zaměstnání, že mají více vyživovacích povinností a nejsou schopni je všechny plnit nebo mají mnoho dluhů, nestačí je splácet a tudíž ani plnit si vyživovací povinnost.

Stane-li se osoba rodičem, měla by se zejména k rodičovské zodpovědnosti postavit čelem. A pokud se stane několikanásobným rodičem, měla by se k tomuto stavit několikanásobně čelem a chovat se zodpovědně. Je třeba dodat, že rodičovská zodpovědnost je pro povinné osoby pojem zřejmě ryze cizí.

Jaké lze vypořádat důvody povinné osoby za účelem její neplnění vyživovací povinnosti?

A – Klienti nejčastěji uvádí, že jsou nezaměstnaní, s minimální příjmy, s vícečetnou vyživovací povinností. Proto je jejich schopnost a zejména motivace plnit výživné minimální až žádná.

B – Mezi tradiční důvody neplnění výživného bych zařadil schválnost. Zpravidla mi podezřelá osoba při výsleších vypovídá, že druhý z rodičů jim ve společné výchově a ve styku s dítětem brání, tak proč by měli na dítě platit? Absentuje zde motivace k plnění. Víím, že to není určitě správné, avšak rozhodnutí soudu musí každá osoba respektovat, to je bez komentáře.

Je zajímavé, že tato myšlenka (schválnosti) byla již uvedena výše. Domnívám se subjektivně, že tím, zdali oprávněná osoba ve styku dítěte s druhým rodičem brání, se žádná z organizací do hloubky nezabývá.

10.2.3 Oprávněná osoba

Vytipovanému subjektu ve statutu oprávněné osoby jsem položila celkem čtyři otázky. Na rozdíl od předchozího subjektu, doslovné parafráze odpovědí již neuvádím, ale stručně shrnuji.

Musela jste si v důsledku nesplnění vyživovací povinnosti od povinné osoby půjčit finanční prostředky od třetí osoby?

Z rozhovoru vyplynulo, že ano. A několikrát. Půjčování finančních prostředků od známých a příbuzných je častou záležitostí. Oprávněná osoba si půjčovala na obživu a ošacení dětí. Je zřejmé, že oprávněná osoba je samoživitelka a její měsíční plat nepostačuje na zaopatření sebe natož dítěte. Oprávněná osoba se cítí být velmi ponížena při prosbách svých blízkých o zapůjčování finančních prostředků. Matka-samoživitelka ujišťovala ty, od kterých si půjčila finance, že jim dluhy co nejdříve splatí. Oproti tomu je zajímavé, že někteří z nich (zvláště blízcí příbuzní) jsou natolik ochotní a solidární, že navrácení dluhu ani nepožadují.

Pobíráte dávky státní sociální podpory nebo i jiné dávky na dorovnání příjmu?

Oprávněná osoba pobírá výše uvedené dávky. Slouží jí ke krytí nákladů, které jsou spojené se zabezpečením potřeb dítěte, a to zejména při péči o dítě se zdravotními problémy či o dítě zdravotně postižené. Do výše sociálního příplatku se mj. promítá i osamělost oprávněného rodiče – matky samoživitelky. Je zřejmé, že k zajištění vhodných podmínek nezletilého dítěte a zajištění jeho základních potřeb, má oprávněná osoba další starosti a strasti spojené s neplněním vyživovací povinnosti, jelikož bez přiznaných dávek by rodič, který se stará o dítě, nebyl schopen mu zajistit řádnou výchovu a výživu.

Je třeba ale připomenout, že ani výše uvedené dávky nepomohou zcela vyřešit nepříznivou finanční situaci vzniklou neplněním výživného. Matka samoživitelka totiž mnohdy splňuje kritérium životního minima, načež v důsledku toho jsou některé dávky poskytovány právě v závislosti na výši příjmu. Pak je otázkou, zdali oprávněné osobě dávka náleží či nikoliv a pokud ano, v jaké výši.

V jakém časovém horizontu zhruba povinný subjekt svoji vyživovací povinnost neplní. Můžete být konkrétní – v jaké výši?

Úvodem je třeba dodat, že na délce neplnění vyživovací povinnosti závisí její výše – tzn. čím déle si osoba povinná svoje vyživovací povinnost neplní, tím vyšší je většinou i částka, kterou dluží oprávněné osobě.

Podle argumentace oprávněné osoby povinná osoba vyživovací povinnost neplní z půlky konkrétní částky za období posledních dvou let. Konkrétní částku oprávněná osoba nechtěla prozradit, což je pochopitelné. Je třeba si ale položit otázku, jak asi za toto období scházely finanční prostředky nezletilému dítěti, které mohlo účelně plnění využít. Druhá otázka je, jak se finanční tísní vypořádal správce – tj. matka-samoživitelka. Je třeba doplnit, že i když je povinná osoba je odsouzena k výkonu trestu, zadostiučinění se oprávněné osobě nemůže dostat – nedojde k zaplacení dluhu. Na toto si oprávněná osoba postěžovala. Může se i stát, že povinná osoba se odstěhuje do zahraničí a poté je vymáhání výživného ještě o mnoho složitější. V důsledku toho je mnohdy složité dopátrat se zaměstnavatele povinného, jelikož může měnit často zaměstnání anebo nemusí být zaměstnán legální cestou vůbec.

Znáte důvody povinné osoby, v důsledku nichž neplní vyživovací povinnosti?

Oprávněná osoba nechtěla o konkrétních důvodech hovořit, nicméně v obecném slova smyslu zmínila u povinné osoby ztrátu zaměstnání a exekuci.

10.2.4 Doplnující poznámky

Pracovníci odborných institucí nepřímo při rozhovoru mnohokrát naznačovali, že oprávněná osoba s povinnou osobou neudrží žádná vztahy a mnohdy vše řeší přes prostředníka, tj. nezletilé dítě. Toto se všechno odráží na psychice dětí. Domnívám se, že pokud by se rozvedení manželé o komunikaci mezi sebou pokusili a výsledek by byl valný, nemuselo by docházet k tolik rozporným situacím. Rovněž by nemuselo probíhat tolik soudních řízení a v důsledku toho by byl zaznamenán i úbytek trestních oznámení. Neměl

by existovat nějaký institucionální mezičlánek, který by spory mezi rodiči řešil (alespoň by se o to pokoušel)? A zejména by na negativní situace nemusely doplácet nezletilé děti.

Dále jsem si při rozhovoru s pracovníky udělala obrázek o tom, že častějšími klienty jsou ženy, tj. povinnými osobami muži. Prý stoupá počet babiček, které se starají o nezletilá vnoučata. Mnohdy se stávají samotnými oznamovatelkami trestních oznámení.

Bylo zde řečeno, že ve výkonu trestu se za přečin neplnění vyživovací povinnosti mnohé osoby vyskytují opakovaně. Zde se zcela vytrácí prevenční charakter tohoto problému.

Finanční dlužné částky jež mnohdy narůstají opakovaným neplněním vyživovací povinnosti v domácnost opravdu mnohdy schází. Jak jsem již výše zmínila, mnohdy jsou si oprávněné osoby nuceny půjčovat od svých příbuzných a známých. Tyto půjčky s sebou přinášejí dvě negativní aspekty – nutnost splatit dluh a pocit ponížení a nejistoty.

10.3 DRUHÁ STUDIE – DOTAZNÍK

10.3.1 Obecné poznámky k výzkumu

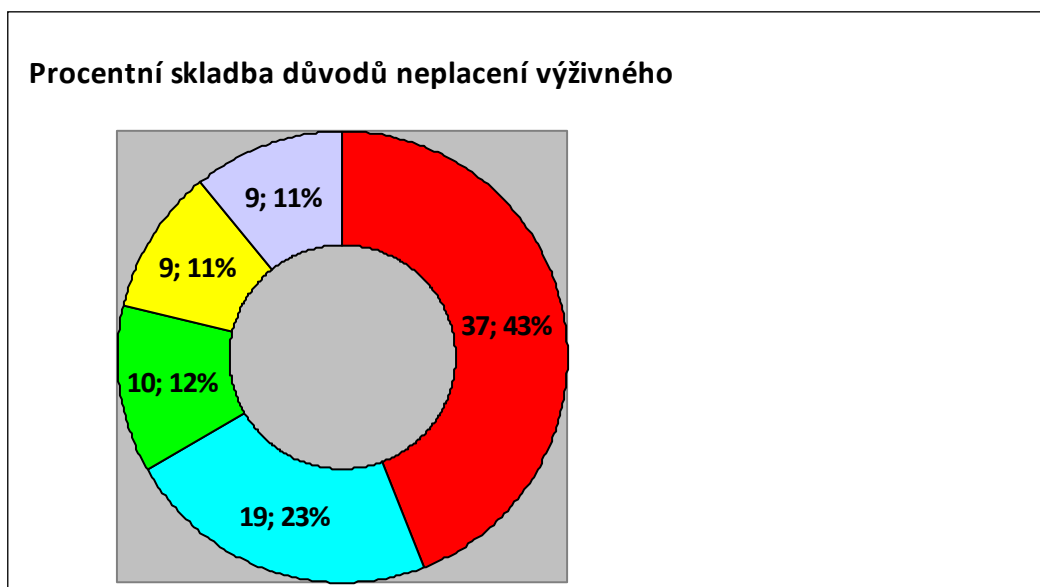
Zatímco v první části praktické části šlo o výzkum kvalitativní, provedení dotazníku a jeho vyhodnocení má charakter ryze kvantitativní. Cílem kvantitativního výzkumu je vyhodnocení zodpovězených odpovědí na tři otevřené otázky. Menší počet otázek byl cílený záměr, jelikož vystihují hlavní otázky spojené s problematikou vyživovací povinnosti a domnívám se, že s vyšším počtem otázek by výrazně klesl počet respondentů, jež dotazník vyplnili. Dotazník vyplnilo 84 respondentů.

10.3.2 Otázka č. 1 – důvody neplacení výživného

První otevřená otázka nabádala respondenty k tomu, aby uvedli důvod neplacení výživného, který považují za nejčastější. Téměř polovina respondentů uvedla, dle očekávání, finanční problémy respektive finanční tíseň povinné osoby. Konkrétně 37 respondentů což představuje 43 % celku. Současná ekonomická a finanční krize přináší problémy s placením výživného. Dalším důvodem může být ten dílčí, které jsou uvedeny respondenty dále a mají výrazný dopad na platební neschopnost povinné osoby. Téměř

čtvrtina respondentů (23 %) uvedla jako důvod nezaměstnanost, který souvisí zcela jistě s finančními problémy povinné osoby. 11 % a 12% respondentů uvedlo jako hlavní důvod neochotu a schválnost. Při těchto důvodech vycházejme z toho, že povinná osoba disponuje finančními prostředky, ale úmyslně se vyhýbá plnění zákonné povinnosti vyživovat nezletilé dítě. Chování povinné osoby je spatřováno nejen v samotném neplnění, nýbrž i v krocích směřující k tomu, aby se své povinnosti zbavil, oddálil plnění vyživovací povinnosti nebo plnění zcela zmařil, zejména tím, že si často mění zaměstnání a pobyt, neoznamuje vyživovací povinnost při změně zaměstnavatele, soustavně se vyhýbá práci a úmyslně snižuje pracovní výkon s cílem dosáhnout nižšího výdělku. 9 respondentů (11 %) zmínilo důvody výše neuvedené – jednalo se o osobní bankrot povinné osoby, jež takřka souvisí s finančními důvody, nemožnost identifikace otce dítěte (tj. povinné osoby), vycestování povinné osoby do zahraničí a s tím spojená stěžejní vymahatelnost výživného aj.

Graf č. 1 Procentní skladba důvodů neplacení výživného

Zdroj: Vlastní výzkum

10.3.3 Otázka č. 2 – výhody a nevýhody mechanického stanovení výživného

Druhý okruh nabádal respondenty k tomu, aby uvedli pozitivní a negativní stránky mechanického (pevného) stanovení výživného. Mezi uvedené pozitivní aspekty patřila zejména následující tvrzení: rodiče se nebudou hádat, resp. omezí svoje neshody při stanovování výživného (přidat 500 Kč nebo ubrat 500 Kč), jasně daná procentní částka. Ve skutečnosti ovšem převažovali stinné stránky – mechanické stanovení výživného by mohlo být pro sociálně slabé rodiny nedostačující, nepřihlíželo by se k tomu, jaké má dítě záliby a co všechno potřebuje. Mechanické stanovení nereflktuje poměry rodiny a zdraví dítěte (nemocné dítě vs. zdravé dítě). Setkala jsem se i s velice zajímavým názorem, který lze považovat spíše za ojedinělý – pokud by povinná osoba chtěla platit vyšší výživné, nežli je stanoveno v tabulce, bylo by to právně neproveditelné. Zbytek respondentů uvedl, že pevné stanovení výživného nic nevyřeší – například u těch, kdož by byli ochotni zaplatit víc, nežli uvádí tabulka, tak neučiní.

10.3.4 Otázka č. 3 – ustanovení o platbě výživného v předmanželské smlouvě

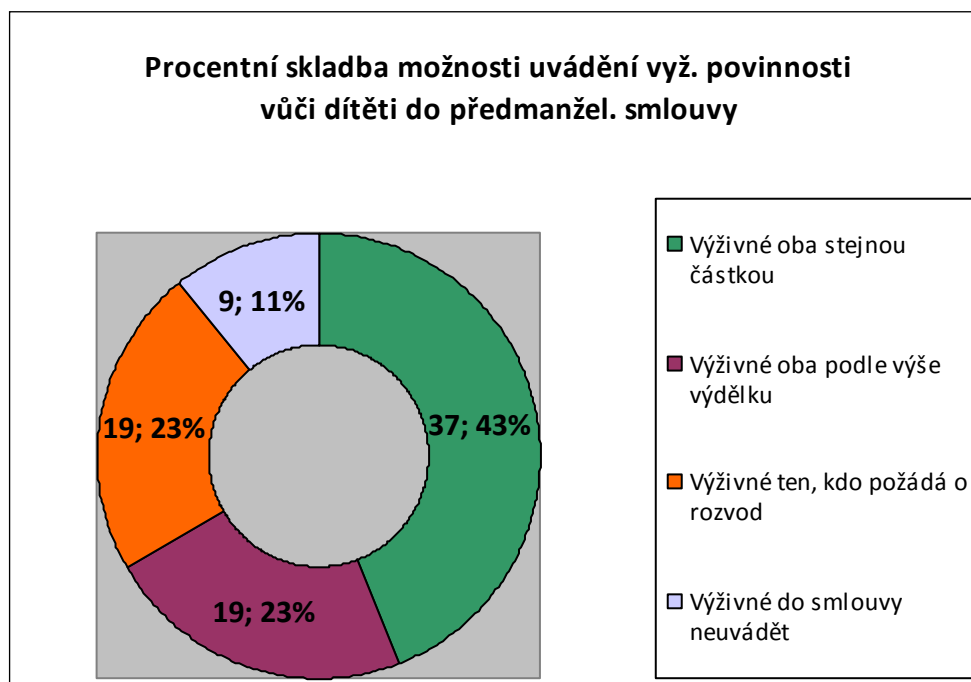
V současné době není sepisování předmanželských smluv tak rozšířené, jak by mělo dle mého názoru a názorů právního být. Dohoda, která upravuje společné jmění manželů, jeho vypořádání a další poměry spojené s manželstvím a jeho možným rozpadem, může zachránit spoustu financí a nervů.

Poslední otevřená otázka se zaměřila na skutečnost, zda potenciální vyživovací povinnost vůči nezletilému dítěti po rozvodu uvádět či neuvádět do předmanželské smlouvy, a pokud ano, jak by se výživné mělo platit.

43 % respondentů uvedlo, že výživné by měli oba rozvedení manželé platit stejnou měrou bez ohledu na výši výdělku. I já se domnívám, že tento princip nejlépe vystihuje princip solidarity a rodičovské zodpovědnosti, které jsou pro rodinné právo charakteristické. 23 % dotázaných se zachovalo ekonomicky, když přihlíželo k momentálním platovým poměrům obou rozvedených manželů. V praxi lze tento typ uplatit zejména tam, kde je výdělečně činná jen jedna strana (např. muž) a žena je v domácnosti a pečuje o dítě. Stejně procento dotázaných (23 %) uvedlo sankční důvod, tj. k vyživovací povinnosti vůči dítěti bude povinný ten, který z manželů požádá o rozvod. 11

% respondentů uvedlo, že není žádoucí potenciální vyživovací povinnosti vůči dítěti do předmanželské smlouvy uvádět.

Graf č. 2 Procentní skladba možnosti uvádění vyživovací povinnosti vůči dětem do předmanželské smlouvy.

Zdroj: Vlastní výzkum

10.4.1 Obecné poznámky k výzkumu

Tato část výzkumu se věnuje kvantitativní metodě. Cílem tohoto výzkumu je porovnání číselných údajů o tom, jak rozhodovaly soudy v posledních pěti letech o problematice vyživovací povinnosti.

Zatímco v první části praktické části šlo o výzkum kvalitativní, provedení dotazníku a jeho vyhodnocení má charakter ryze kvantitativní. Cílem kvantitativního výzkumu je vyhodnocení zodpovězených odpovědí na tři otevřené otázky. Menší počet otázek byl cílený záměr, jelikož vystihují hlavní otázky spojené s problematikou

vyživovací povinnosti a domnívám se, že s vyšším počtem otázek by výrazně klesl počet respondentů, jež dotazník vyplnili. Dotazník vyplnilo 84 respondentů.

V tabulce jsou uvedeny číselné údaje, které nám ukazují, jak v České Republice rozhodují soudy při stanovení výživného. V drtivé většině případů jsou děti svěřovány do péče matky. Počet, kdy bylo rozhodnuto o střídavé péči, mírně stoupá, ale z celkového počtu, je to velmi malá část.

10.4.2 Jak rozhodovaly soudy v prvním rozhodnutí o vyživovací povinnosti

V tabulce první jsou uvedeny číselné údaje, které nám ukazují, jak v České Republice rozhodují soudy při stanovení výživného. V drtivé většině případů jsou děti svěřovány do péče matky. Počet, kdy bylo rozhodnuto o střídavé péči, mírně stoupá, ale z celkového počtu, je to velmi malá část.

Tabulka číslo čtyři je tabulkou, která přibližně slouží soudům při určování a rozhodování o výši vyživovací povinnosti. Tabulka zohledňuje věk dítěte a čistý příjem osoby, která má vyživovací povinnost.

Tabulka č. 1 Jak rozhodovaly soudy v prvním rozhodnutí o výživném

	2009	2010	2011	2012	2013
výživné stanovené otci	19 972	20 211	19 450	19 402	20 921
výživné stanovené matce	1 899	1 899	1 831	1 946	1 980
výživné stanovené oběma rodičům	326	362	413	369	512

Zdroj : <http://www.adikia.cz/news/jak-rozhodovaly-soudy-o-vyživnem-v-roce-2013/>

10.4.3 Další rozhodnutí o výživném

Tabulka číslo dvě ukazuje číselný údaj, jak soudy rozhodovaly o dalších případech týkajících se vyživovací povinnosti. Je patrné, že soudy rozhodovaly nejvíce o zvyšování vyživovací povinnosti a dále pak, ale to v menší míře o ponechání výživného ve stejné výši. Další a to třetí údaj, který je stejně jako druhý údaj v menší míře, oproti prvnímu údaji ukazuje, jak rozhodly soudy o snížení výživného, kde je patrné, že za posledních pět let takové rozhodnutí spíše stoupá.

Tabulka č. 2 Další rozhodnutí o výživném – počet případů

	2009	2010	2011	2012	2013
Výživné zvýšeno	12 648	12 008	11 310	10 052	9 342
Výživné ponecháno ve stejné výši	1 629	1 868	1 839	1 778	1 975
Výživné sníženo	1 388	1 808	1 731	1 722	2 057

Zdroj : <http://www.adikia.cz/news/jak-rozhodovaly-soudy-o-vyzivnem-v-roce-2013/>

10.4.4 Celkový počet rozhodnutí o výživném

V tabulce číslo tři je číselný údaj o celkovém počtu rozhodnutí, které se týká výživného, respektive vyživovací povinnosti, ve srovnání s počtem prvních rozhodnutí. Zhruba v polovině rozhodnutí v posledních pěti letech se soudy zabývaly otázkami stanovení vyživovací povinnosti v prvním rozhodnutí. Druhá polovina rozhodnutí tvořila ostatní rozhodnutí o výživném.

Tabulka č. 3 Celkový počet rozhodnutí o výživném

	2009	2010	2011	2012	2013
Celkový počet rozhodnutí	49 571	48 782	46 304	43 925	45 722
Počet prvních rozhodnutí	21 520	21 781	21 004	20 988	22 655

Zdroj : <http://www.adikia.cz/news/jak-rozhodovaly-soudy-o-vyzivnem-v-roce-2013/>

10.4.5 Tabulky soudů pro určování výše výživného

Tabulka číslo čtyři je tabulkou, která napomáhá soudům při určování a rozhodování o výši vyživovací povinnosti. V tabulce jsou uvedeny přibližné částky výživného, jaké soudy za posledních pět let určily povinným osobám. Tabulka zohledňuje věk dítěte, pohlaví a čistý příjem osoby, která má vyživovací povinnost. Za posledních pět let, výše výživného velmi mírně stoupá. Úplná tabulka výživného, kterou soudy používají při určování výše výživného v tomto roce, bude přiložena v přílohách této práce.

Tabulka č 4 Soudcovské tabulky výživného

	čistý příjem	věk dítěte			
		0 - 5	6 - 10	11 - 14	15 -18
2009 matka	11 206	850	1 042	1 289	1 521
2009 otec	19 340	2 249	2 501	2 596	2 881
Celkem 2009	18 789	2 171	2 375	2 425	2 674
2010 matka	11 776	853	1 076	1 315	1 603
2010 otec	29 091	2 279	2 548	2 712	2 977
Celkem 2010	27 518	2 198	2 415	2 537	2 753
2011 matka	11 343	904	1 103	1 311	1 631
2011 otec	22 966	2 287	2 638	2 764	3 058
Celkem 2011	22 080	2 207	2 488	2 585	2 820
2012 matka	11 649	907	1 119	1 393	1 627
2012 otec	23 212	2 355	2 141	2 942	3 122
Celkem 2012	22 253	2 244	2 260	2 717	2 863
2013 matka	11 725	946	1 155	1 414	1 665
2013 otec	21 762	2 347	2 745	3 026	3 209
Celkem 2013	21 120	2 260	2 585	2 795	2 931

Zdroj : <http://www.adikia.cz/news/jak-rozhodovaly-soudy-o-vyzivnem-v-roce-2013/>

11. ZÁVĚR

Cílem práce teoretické části bylo komplexní zpracování problematiky vyživovací povinnosti a participace orgánů sociálně-právní ochrany dětí na tomto úseku rodinného práva s poukázáním na vzájemné vztahy a zásady při plnění vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem. V práci bylo uvedeno, že vyživovací povinnost není zákonem výslovně definována. Lze však obecně konstatovat, že vyživovací povinnost nezahrnuje jen náklady na stravování, ale jde o povinnost uspokojovat všechny potřeby nezletilého dítěte. Kromě zmíněného stravování můžeme do této sféry zahrnout potřeby ošacení, bydlení, kulturního využití, rekreace apod. Ve srovnání s ostatními druhy vyživovací povinnosti je nejfrekventovanější vyživovací povinnost rodičů k dětem. Její společenskoekonomická funkce je na rozdíl od ostatních druhů závažnější, protože díky jejímu plnění je zajišťován zdravý vývoj dalších generací. Dalším výrazným rozdílem je skutečnost, že se tato vyživovací povinnost týká prakticky všech dětí, zatímco ostatní vyživovací povinnosti jsou závislé na určité osobní situaci oprávněného. Základním předpokladem a podmínkou vyživovací povinnosti dětí a rodičů je existence příbuzenského vztahu v přímé linii v první stupni (předek a potomek, popřípadě osvojenec a osvojitel).

Stále je hledána cesta, jak spravedlivě uspokojit potřebu nezletilého dítěte, kterému výživné náleží v kontextu se situací osoby povinné. Otázka stanovení vyživovací povinnosti tak nabývá na důležitosti. Soudní praxe poukazuje na to, že jsou to právě soudy, které přistupují na návrhy rodičů, jež požadují stále vyšší výživné. V daném případě postačí vysoký příjem povinného rodiče (tj. toho rodiče, který nemá dítě fakticky ve své péči) a soudy mají možnost stanovit skutečně velmi výrazné výživné. Na druhou stranu je třeba dodat, že česká legislativa nepřiznává povinným osobám, ba ani orgánům sociálně-právní ochrany dětí, kontrolovat, zda se výživné využívá skutečně pouze na potřeby nezletilého dítěte. Z vysokého výživného tak mohou a často mají profit i rodiče (oprávněné osoby), které o dítě trvale pečují. Tato situace je předmětem velké kritiky povinných rodičů, kterými jsou zpravidla otcové. Ti kritizují skutečnost, že soudy stanoví vysoké obecné výživné, kde není možné kontrolovat použití prostředků výhradně pro potřeby dítěte, na druhou stranu však neberou v úvahu skutečně prokázané částky, které otcové použili přímo na oblečení, jídlo či další potřeby pro své děti.

Je třeba připomenout i to, že rodiči nelze směřovat trestněprávní a občanskoprávní dopady neplacení vyživovací povinnosti, jelikož ne každý dluh na výživném z občanskoprávního hlediska je relevantní i z trestněprávního hlediska. Ustanovení § 196 trestního zákoníku o přečinu zanedbání povinné výživy obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty. První skutkovou podstatou je neplnění zákonné vyživovací povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce a to i z nedbalosti. Druhou skutkovou je úmyslné vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce. Při soudním rozhodování o vině přečinem zanedbání povinné výživy soud posuzuje samostatně rozsah vyživovací povinnosti. Je třeba dodat, že není vázán návrhem oprávněné osoby a může vycházet z jiného rozsahu vyživovací povinnosti. Soud musí taktéž nestranně posuzovat otázku, zdali vyživovací povinnost nezanikla, zejména v důsledku toho, že oprávněná osoba je sama schopna se živit. Za rozhodné je třeba přitom považovat, zda v souvislosti ke konkrétním okolnostem má nezletilé dítě fakticky možnost se samo živit. Soud musí dále zkoumat z jakých důvodů se osoba, která neplní zákonnou povinnost platit výživné, nachází ve stavu platební neschopnosti dostát svého závazku – např. zda se nevzdala majetkového prospěchu nebo výhodnějšího zaměstnání. Na druhou stranu skutečnost, že povinná osoba je bez zaměstnání a pobírá jen nepatrný příspěvek od státu, je otázkou, která musí být přezkoumána, jelikož, i když tato skutečnost obviněného nezbavuje povinnosti vyživovací povinnost plnit (z občanskoprávního hlediska), může mít podstatný význam pro řešení otázky jeho trestní odpovědnosti.

De lege ferenda – nový občanský zákoník a potažmo jeho obsáhlá část věnující se rodinnému právu nabyla účinnosti nedávno 1. ledna 2014. Po zhodnocení jsem dospěla k závěru, že nová právní úprava vesměs vychází z předchozí, i když některé změny lze vystopovat – na tyto bylo poukázáno. Došlo především k systematickým změnám anebo úpravám ve formulacích. Výživné se bude platit v pravidelných dávkách, které budou splatné vždy na měsíc dopředu. Soud však bude moci rozhodnout i jinou formou. Taktéž osoba povinná a osoba oprávněná se budou moci smluvním ujednáním dohodnout na jiném způsobu plnění – zpravidla na takovém, který bude vyhovovat jejich potřebám a taktéž potřebám nezletilého dítěte.

Nedokáží dobře posoudit, zda tato nová formulace výživného bude ku prospěchu nezletilým dětem. Z mého hlediska si myslím, že pro mnoho páru nebylo možné se

domluvit ani na tom komu soud určí dítě do péče a jaká bude výše vyživovací povinnosti, natož pak nyní na dohodě jiného způsobu plnění. Je zde obava, že soudy budou ještě vytiženější, než jsou dnes. Domnívám se, že to je výzvou spíše pro odborníky z oblasti soudního a rodinného práva a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. I přesto se domnívám, že výše uvedené cíle se mi podařilo naplnit a dostatečně čtenáře seznámit s novou úpravou.

Cílem praktické části diplomové práce bylo vyhodnocení výzkumů, který se týká vyživovací povinnosti rodičů vůči nezletilým dětem. Bylo zjištěno, že vyživovací povinnost je více určená mužům než ženám. Dále se posuzovaly důvody neplacení výživného. Z výzkumu, který byl proveden dotazováním, se téměř v polovině případů neplnění povinnosti stalo v důsledku ekonomické či finanční krize. Jen malá část případů neplnění spadá do schválnosti či neochoty.

Z praktické části, která se týkala interview s osobami odborného zaměření, kteří tento problém řeší, vyplynulo, že ve spoustě případů oprávněná osoba s povinnou osobou neudrží takřka žádné vztahy a mnohdy vše řeší přes prostředníka, tj. nezletilé dítě. Toto se všechno odráží na psychice dětí. Domnívám se, že pokud by se rozvedení manželé o komunikaci mezi sebou pokusili a výsledek by byl valný, nemuselo by docházet k tolik rozporným situacím. Rovněž by nemuselo probíhat tolik soudních řízení a v důsledku toho by byl zaznamenán i úbytek trestních oznámení. Neměl by snad existovat nějaký institucionální mezičlánek, který by spory mezi rodiči řešil, nebo by se o to alespoň pokoušel? Mohla by existovat nějaká psychologická centra, která by pomáhala rodičům vidět vážnost tohoto problému, a tím by možná více pochopili, že zde vůbec nejde o ně. Jejich činy by měly být rodičům více objasněny tak, aby zejména na negativní situace nemusely doplácet nezletilé děti.

12. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam odborné literatury

- [1.] BAVERSTOCKOVÁ, Alison., HINESOVÁ, Gill. *Nebojte se vychovávat*. 1. vyd. Praha : Euromedia Group, 2007. 288 s. ISBN 978-80-249-0933-2.
- [2.] BURDOVÁ, Eva., NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007. 471 s. ISBN 978-80-86131-72-6.
- [3.] BUREŠ, Jaroslav., DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád : komentář, I. díl (§ 1-200za)*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. 1579 s. ISBN 978-80-7400-107-9.
- [4.] ČERVENÁ, Vlasta a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha : Academia, 2005. 647 s. ISBN 80-2001-347-4.
- [5.] ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava : Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
- [6.] ERIKSEN, Thomas Hylland (překlad: Loupová, Hana). *Sociální a kulturní antropologie : příbuzenství, národnosti příslušnost, rituál*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- [7.] FIALA, Josef a kol. *Občanské právo*. Praha : Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 965 s. ISBN 978-80-7357-948-7.
- [8.] FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s. ISBN 80-8585-087-7.
- [9.] GOODY, Jack (překlad: Diestlerová, Petra). *Proměny rodiny v evropské historii : historicko-antropologická esej*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN 80-7106-396-7.
- [10.] HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině : s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha : Leges, 2011. 456 s. ISBN 978-80-87212-96-7.
- [11.] HOLUB, Milan., NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 1998. 679 s. ISBN 80-7201-093-X.
- [12.] HOLUB, Milan., NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 2002. 775 s. ISBN 80-7201-362-9.
- [13.] HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7400-061-4.
- [14.] HRUŠÁKOVÁ, Milana., KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vyd. Brno : Doplněk, 1998. 400 s. ISBN 80-210-3974-4.
- [15.] KAHOUN, Vilém a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci : sociální práce II*. 1. vyd. Praha : Triton, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.

- [16.] KOPECKÝ, Martin. *Právní postavení obcí a krajů – základy komunálního práva*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. 377 s. ISBN 978-80-7357-561-8.
- [17.] KOUDELKA, Zdeněk. *Samospráva*. Praha : Linde, 2007. 399 s. ISBN 978-80-7201-665-5.
- [18.] KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Rodina a výživné : vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných*. 1. vyd. Praha : Leges, 2011. 151 s. ISBN 978-80-87212-84-4.
- [19.] LANIADO, Nessia (překlad: Hlaváčová, Ivana). *Děti a peníze*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 118 s. ISBN 80-7178-671-3.
- [20.] MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [21.] MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny : v kontextu plánování péče*. Praha : Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
- [22.] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. ISBN 80-8642-958-X.
- [23.] MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. upr. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-8642-905-9.
- [24.] MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 251 s. ISBN 80-8585-075-3.
- [25.] NOVÁ, Hana., TĚŽKÁ, Olga. *Vyživovací povinnost : praktická příručka s judikaturou a vzory*. 1. vyd. Praha : Linde, 1995. 226 s. ISBN 80-8564-784-2.
- [26.] NOVOTNÁ, Věra., SCHIMMERLINGOVÁ, Věra. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha : Karolinum, 1991. 128 s. ISBN 80-7066-483-5.
- [27.] PEMOVÁ, Terezie., PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. 187 s. ISBN 978-80-247-4317-2.
- [28.] SINGLY, de Francois (překlad: Šašková, Ludmila., Štech, Stanislav). *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
- [29.] SULLEROTOVÁ, Evelyne (překlad: Beguivinová, Helena). *Krize rodiny*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 61 s. ISBN 80-7184-647-3.
- [30.] SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Nový občanský zákoník : srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012. 792 s. ISBN 978-80-7400-423-0.
- [31.] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník : komentář, 1 (§ 1-139)*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3.
- [32.] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník : komentář, 2 (§ 140-421)*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2010. 1289-3285 s. ISBN 978-80-7400-178-9..

- [33.] ŠKÁROVÁ, Marta a kolektiv. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualiz. vyd. Praha : Linde, 2009. 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0.
- [34.] ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha : AGAMA a Vzdělávací institut ochrany dětí o. p. s., 2007. 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6.

Seznam odborných příspěvků, webových odkazů a dalších dokumentů

- [1.] HULMÁKOVÁ, Jana., Válková Hana. *Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku*. Trestněprávní revue, č. 10/2010, s. 307.
- [2.] KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Výživné mezi rodinnými příslušníky – nebývá to jednoduché*. Právo a rodina, č. 5/2005, s. 5.
- [3.] Česká národní banka: Zpráva o inflaci / říjen 2007 [online]. Česká národní banka, 2013. [cit. 20. 05. 2013]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/menova_politika/zpravy_o_inflaci/2007/2007_rijen/download/zoi_10_2007.pdf
- [4.] Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nakladatelství ANAG a Poslanecká sněmovna – tisk 362/0 : 2012.

Seznam citovaných právních předpisů

- [1.] Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
- [2.] Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- [3.] Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- [4.] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- [5.] Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů.
- [6.] Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), ve znění pozdějších předpisů.
- [7.] Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů.
- [8.] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- [9.] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- [10.] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam citované soudní judikatury

- [1.] Nález Ústavního soudu č. 26, svazek 29, ročník 2003 Sb. n. a u. ÚS.
- [2.] Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III ÚS 459/03.
- [3.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. června 1970, sp. zn. 1 Cz 20/1970.

- [4.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. června 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004.
- [5.] R 54/1971.
- [6.] Rt 7 Tz 16/1989.

13. SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 : VZOR DOTAZNÍKU (počet stran: 1)

PŘÍLOHA Č. 1 – VZOR DOTAZNÍKU

Dobrý den. Vážení přátelé, tento dotazník by měl zjistit některé z názorů na problematiku vyživovací povinnosti v České republice. Dotazník je anonymní.

1) Jaký důvod neplacení výživného považujete za nejčastější?

2) Dejme tomu, že zákon odkazuje na tabulky, které pevně stanovují výši výživného. Považujete to za správné či nikoliv? Uveďte prosím pozitiva a negativa pevného stanovení výživného.

3) Považujete za nezbytné uvést do předmanželské smlouvy potenciální řešení vyživovací povinnosti po rozvodu? Pokud ano, jak by se výživné mělo plnit?

Mnohokrát děkuji za čas strávený nad vyplněným dotazníkem.

PŘÍLOHA Č. 2: TABLKY SOUDŮ PRO VÝPOČET VÝŽIVNÉHO

p.č.	1 dítě			2 děti			3 děti			4 děti		
	%	14,5	18	21,5	12,5	13,75	17,25	10,75	11,5	12,7	8	9,5
věk	0-6	6-12	12-18	0-6	6-12	12-18	0-6	6-12	12-18	0-6	6-12	12-18
1.000	150	180	220	120	140	180	110	120	140	80	100	120
1.500	220	270	320	180	210	280	160	170	210	120	140	190
2.000	300	360	430	250	280	350	220	230	270	160	190	250
2.500	370	450	540	310	330	440	270	290	340	200	240	310
3.000	440	540	650	370	420	520	320	350	410	240	290	370
3.500	510	630	750	430	490	610	380	400	480	280	330	430
4.000	580	720	860	490	550	690	430	460	550	320	380	490
4.500	660	810	970	550	620	780	480	520	620	360	430	550
5.000	730	900	1080	610	690	870	540	580	690	400	480	610
5.500	800	990	1180	670	760	960	590	630	750	440	520	670
6.000	870	1080	1290	740	830	1040	650	690	820	480	570	740
6.500	950	1170	1400	800	900	1130	700	750	890	520	620	800
7.000	1020	1260	1500	840	960	1200	750	810	960	560	670	840
7.500	1090	1350	1610	920	1040	1300	810	860	1030	600	710	920
8.000	1160	1440	1720	980	1100	1380	860	920	1100	640	760	980
8.500	1240	1530	1830	1050	1170	1470	910	980	1160	680	810	1050
9.000	1310	1620	1940	1100	1240	1560	970	1040	1230	720	850	1100
9.500	1380	1710	2040	1170	1310	1640	1020	1100	1300	760	900	1170
10.000	1450	1800	2150	1230	1380	1730	1080	1150	1370	800	950	1230
11.000	1600	1980	2370	1350	1520	1900	1180	1270	1510	880	1050	1350
12.000	1740	2160	2580	1470	1650	2070	1290	1380	1640	960	1140	1470
13.000	1890	2340	2800	1600	1790	2250	1400	1500	1780	1040	1240	1600
14.000	2030	2520	3010	1720	1930	2420	1510	1610	1920	1120	1330	1720
15.000	2180	2700	3230	1840	2060	2590	1610	1730	2060	1200	1430	1840
16.000	2320	2880	3440	1960	2200	2760	1720	1840	2200	1280	1520	1960
17.000	2470	3060	3650	2090	2340	2940	1830	1960	2330	1360	1620	2090
18.000	2610	3240	3870	2200	2500	3110	1940	2070	2470	1440	1710	2200
19.000	2760	3420	4090	2330	2620	3280	2040	2190	2600	1520	1810	2330
20.000	2900	3600	4300	2450	2750	3450	2150	2300	2740	1600	1900	2450
21.000	3050	3780	4520	2580	2890	3630	2260	2420	2880	1680	2000	2580
22.000	3200	3960	4730	2700	3030	3800	2370	2530	3010	1760	2090	2700
23.000	3340	4140	4950	2820	3170	3970	2470	2650	3150	1840	2200	2820
24.000	3480	4320	5160	2940	3300	4140	2580	2760	3290	1920	2280	2940
25.000	3630	4500	5380	3060	3440	4320	2690	2880	3430	2000	2380	3060
26.000	3770	4680	5590	3190	3580	4490	2800	2990	3560	2080	2470	3190
27.000	3920	4860	5810	3310	3720	4660	2900	3110	3700	2160	2570	3310
28.000	4060	5040	6020	3430	3850	4830	3010	3220	3840	2240	2660	3430
29.000	4200	5220	6240	3560	3990	5000	3120	3340	3970	2320	2760	3560
30.000	4350	5400	6450	3680	4130	5180	3230	3450	4110	2400	2850	3680
31.000	4495	5580	6665	3875	4253	5348	3333	3565	4247	2480	2945	3798
32.000	4640	5760	6880	4000	4400	5520	3440	3680	4384	2560	3040	3920
33.000	4785	5940	7095	4125	4538	5693	3548	3795	4521	2640	3135	4043
34.000	4930	6120	7310	4250	4675	5865	3655	3910	4658	2720	3230	4165
35.000	5075	6300	7525	4375	4813	6038	3763	4025	4795	2800	3325	4288
36.000	5220	6480	7740	4500	4950	6210	3870	4140	4932	2880	3420	4410
37.000	5365	6660	7955	4625	5088	6383	3978	4255	5069	2960	3515	4533
38.000	5510	6840	8170	4750	5225	6555	4085	4370	5206	3040	3610	4655
39.000	5655	7020	8385	4875	5363	6728	4193	4485	5343	3120	3705	4778
40.000	5800	7200	8600	5000	5500	6900	4300	4600	5480	3200	3800	4900
41.000	5945	7380	8815	5125	5638	7073	4408	4715	5617	3280	3895	5023
42.000	6090	7560	9030	5250	5775	7245	4515	4830	5754	3360	3990	5145
43.000	6235	7740	9245	5375	5913	7418	4623	4945	5891	3440	4085	5268
44.000	6380	7920	9460	5500	6050	7590	4730	5060	6028	4180	4180	5390